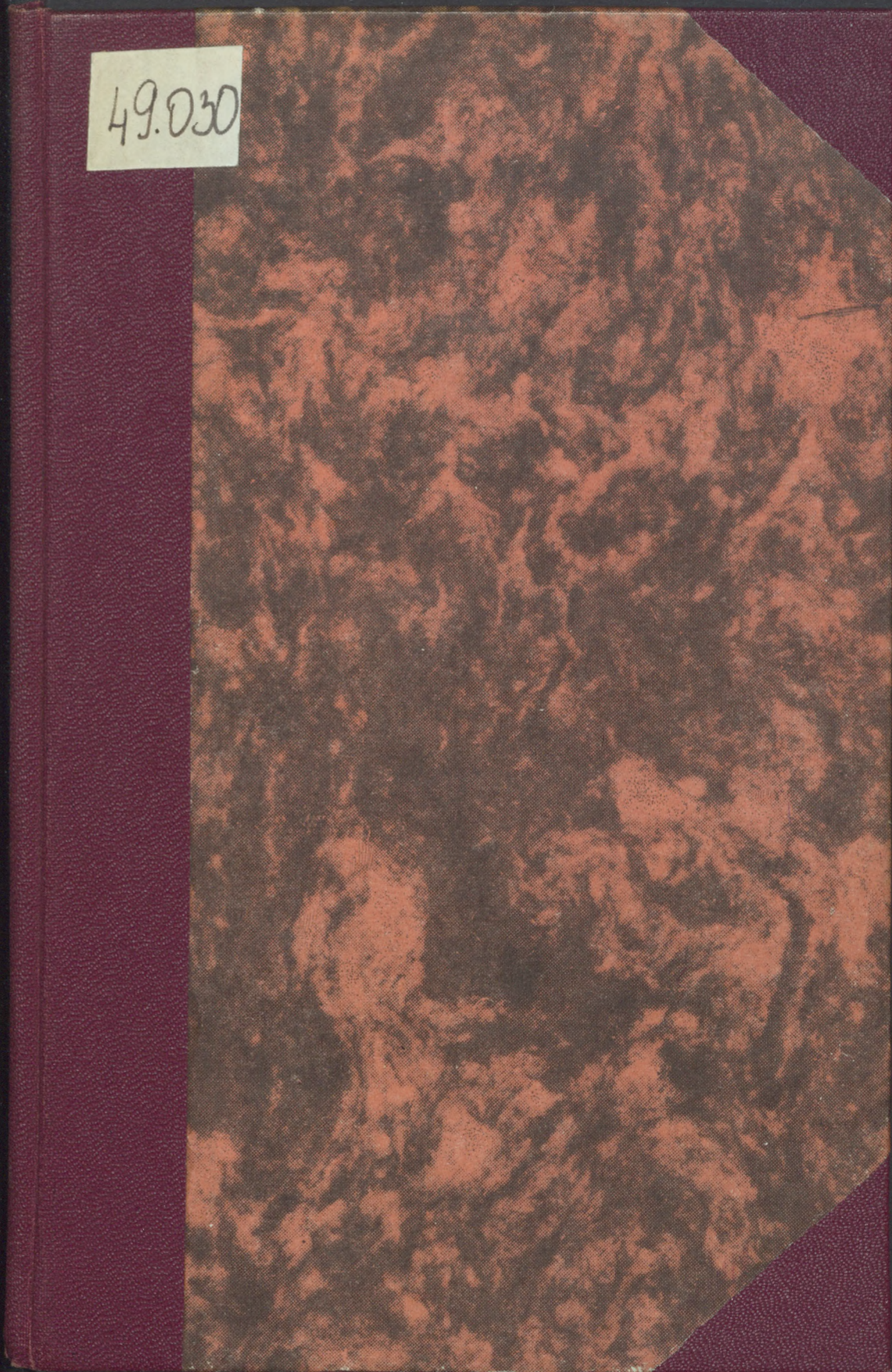

49.030

49

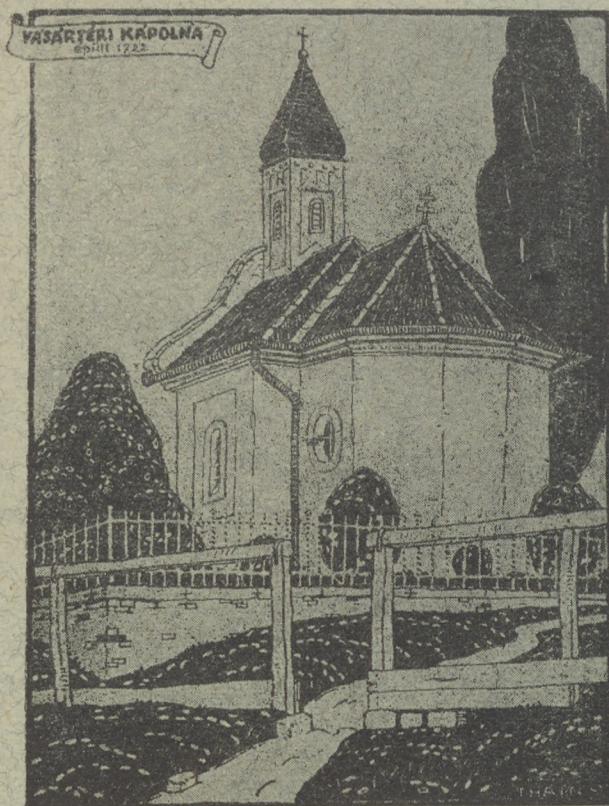
TH

É

49030

THAIN JÁNOS:

ÉRSEKUJVÁR MŰEMLÉKEI

A Bernolák-téri kápolna.

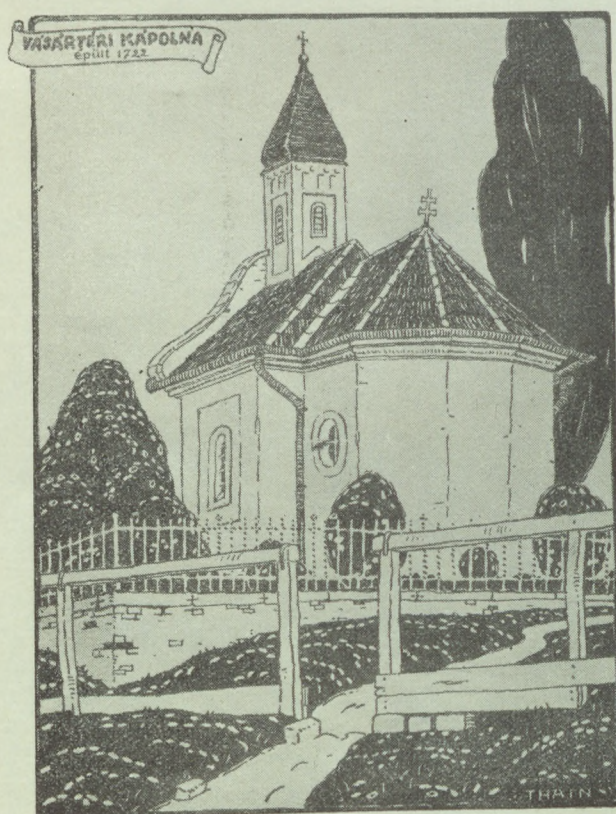
NYOMATOTT WINTER ZSIGMOND FIA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
ÉRSEKUJVÁROTT
1932.

THA

É

THAIN JÁNOS:

ÉRSEKUJVÁR MŰEMLÉKEI

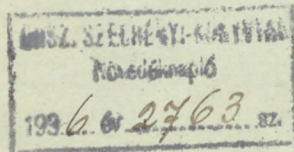
A Bernolák-téri kápolna.

NYOMATOTT WINTER ZSIGMOND FIA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
ÉRSEKUJVÁROTT

1932.

49030

TH

ne
em
tet
ép
pé
ve
ér
díl
no

át
mi
bo
en
ro
do
az
ne

THAIN JÁNOS:

Érsekújvár műemlékei.

A vár emlékei.

örténeti hely ez a mi városunk, s mint fontos végvár 1580 körül, tehát úgy 350 esztendővel ezelőtt épült fel, a Nyitra folyó jobb partján, annak egyik nagy kanyarulatában. A várat mint tudjuk az esztergomi érsekség birtokán és költségén építették, fontos hadászati célból: a török uralom terjeszkedésének megállítására és visszaszorítására. A cél, amit ennek az új várnak szántak, a vitézi élet, a küzdelem a hitért és a hazáért. És en-

nek megfelelően itt csakis sáncokat, bástyákat, kapukat emeltek, vagyis harcokra rendezkedtek be. Ezért nem építettek különösebb módon, vagy fénnel templomokat, középületeket. No de ha akartak volna is, akkor sem volt rá pénz, mert különösen abban az időben a primás minden jövedelmét megemésztették a hadi kiadások. Így aztán megérthetjük, hogy Szlovenszky nagyságára nézve talán harmadik, de meg legfiatalabb városában is, oly kevés az általánosabb becsü műemlék.

Csak mikor már ez a város, mint erősség 150 esztendőn át teljesíti a Gondviselés által kimért történeti hivatását és mikor már a magyar függetlenségre féltékeny uralom lerombolja a bástyákat és elhordja a vár anyagát; amikor tehát ennek következtében egy békésebb korszak köszönt a városra, amelyben már szebb dolgok alkotására is lehet gondolni. Azért a barokk kor és különösen Mária Terézia kora az az idő, amelyben városunk legszebb műemlékei létesülnek.

A városnak végvár időszakából való és mai napig fennmaradt épületei a plébánia, vagy nagy templom, amely 1580 után épült; a Ferencrendiek temploma és kolostora, amelyet Pázmány Péter érsek 1631-ben építtetett az általa ide telepített szerzeteseknek. Ugyancsak ő építi ezekben az esztendőben a vár piacára az érseki székházat is. E házzal szemben áll a mai »Oroszlán szálló«, amely háztömbnek magját az elő részben az egykori vár katonai épülete képezi. Régi maradványa a barokkstílusú kőkapu-ráma, no meg, hogy ezt az épületet az ujbárai köznép most is csak »kaszárnya«-nak hívja, mivel ott régen állandóan katonaság lakott.

Ebből az időből, sőt még jóval előbből való a nyárhidi malom, melyet 1910 körül bontottak le, aztán meg a Nyitra folyó balpartján levő, ma Klein-féle malom egy két öreg fala is. Híres malom volt mind a kettő.

A nyárhidi négykerekű malomról már 1264-ben van szó, melyet IV. Béla király a kunoktól, ezek iszonyú kihalásai miatt elvett és a csuthi premontrei zárdának adományozott.

A Klein-féle öreg malom is híres volt, hiszen valamikor 12 kerekű volt. Ennek falában több fölírtos márvány táblát is találunk, melyek közül az egyik Batthyány érseknek 1790-ből való barokk keretű táblája, amely a malom újjáépítését hirdeti. Egy másik meg a Rudnay érsek címerével díszített 1827-ből az alábbi disztichonnal:

«Engemet a kornak rágó foga földre terített,
Újlélt herceg Rudnay Sándor adott».

Régi épület még az 1722-ből fennmaradt vásártéri Szent Háromság kápolna és a még előbből való Szűz Mária kápolna. Ezek is a várterületen kívül levő s ma már eltűnt temetők helyén állanak.

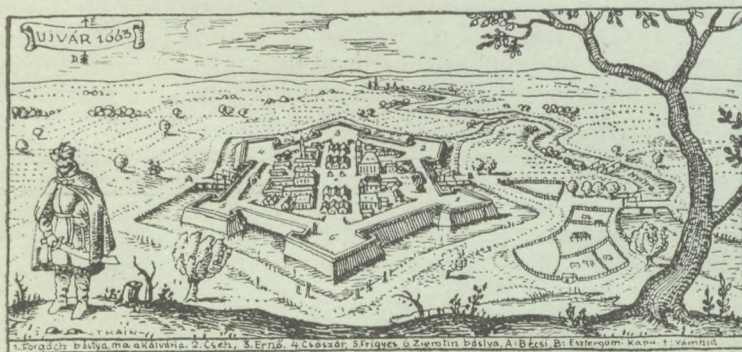
Magából a hajdan híres várból semmi különösebb nem maradt fenn, mert a kuruc szabadságharcok után III. Károly császár 1725-ben, e veszedelmes helyet jobbnak látta lebontani és minden használható anyagot elvitetni, amelyet aztán a Vág mögött levő Lipótvár átépítésére és megerősítésére fordított.

Ezért rommaradványok helyett emlékül egy-két helynéven kívül, az emelkedett várhely: a hat bástya és a vár piacának — a mai belvárosnak — magas fekvése maradt meg. És ahová csak emelkedő utcákon juthat az ember. Ugyancsak a vár emlékei még a Törökszalasztó, Kálvária, Forgách és Kurucz utcák házainak lejtős kertjei is.

Hogy milyen volt és hogyan nézett ki ez a régi erősség, arról tökéletes fogalmat alkothat magának az ember, ha a főntebb említett Lipótvárat — Leopoldovót, — ezt a ma is épségben levő várat szemléli meg. Mert ez ugyanolyan módon épített vár volt mint a régi Érsekújvár. Sőt a kép tel-

jességéhez még az is hozzájárul, hogy itt találjuk és viszontlátni a mi várunk eredeti köveit és vas részeit is.

Ujvár képét egyébként több, a város tulajdonában levő értékes egykorú rézmetszeten is láthatjuk. Eltekintve a képeken levő több kevesebb idealizáló vonástól, szépen megismerjük azokból a régi sáncokat, bástyákat, a vár piacát, a fontos épületeket, az utcákat, stb. De látjuk egyiken a török ostromot, a bombázást; a másikon a visszahódítást is, sőt némelyiken még a különböző hadi felszereléseket és korhű öltözeteket is tanulmányozhatjuk.

Ujvár látképe a XVII. században.

Egyébként a vár hat földbástyája közül kettő még úgy körülbelül eredeti magasságában ma is áll. Az egyik volt a Zserotin bástya, amelyen ma egy Forgách utcai ház és kert áll. E bástya alatt pedig a Kurucz-féle ház és kert terül el. A két ház és kert 8–10 méteres nivókülönbségéből megítélhetjük a hajdani bástya magasságát. A másik még inkább eredeti magasságú bástya a volt Forgách bástya, amelyen ma a kálvária áll. Ez alatt pedig a régi mély várárookban a Helle-féle kert van. Az öt sarkú bástya földombolt közepén áll a három kereszt. E domb körüli térséget pedig a 14 kisebb stációkápolna, a szent sír és egy nagyobb kápolna foglalják el. Íme ezek azok a dolgok, amelyek fogalmat adnak nekünk az egykori bástyák méreteiről. E bástya lejtős oldalain a földet fákkal és eleven gáttal kötötték meg a lehullás ellen.

Az 1880-as évek táján néhai Fogd Károly érsekujvári ügyvéd kertjében — ma Singer-kert — amely a régi várrok mentén húzódott, ásás közben az egykori vár lehullott köveire akadtak. Azért ő ott, egy a címerével díszített, mutatós bástyát építtetett, kerti dísznek, amelybe kegyeletből berakatta a talált köveket is.

Izlással és némes érzéssel nem emelhetett volna szebb emléket a híres köveknek. Kár, hogy ez az építmény el van rejtve a nyilvánosság elől, mert monumentalitásával és re-

gényes formáival nem pusztán kerti dísz. Ha e kerten át a Gimnázium utcának megfelelően utca nyílnék, úgy ez az emlékek szép városdísznek nyilvánosságra kerülhetne.

Ugyancsak a vár idejéből kerülnek elő, különösen építkezések alkalmával apróbb műemlékek és régiségek. Különösen sok ágyúgolyó, aztán fegyver, díszes handzsár, kard, sisak és fokos. Érdekes lelet még két csonka mázas edény, amelyen szép színes tulipánok közt 1679 és 1680 évszámok vannak. Mind a kettő a XVII.-ik századbéli kerámia tipikus emléke.

Említést érdemel még egy reneszánsz akantusz levéllel díszített ívzáró kő, melyet egy ház alapozásánál találtak. Ugyanis a ház helyén állt valamikor Vak Bottyán kuriája, valószínű, hogy e kő abból az épületből való.

A vár előtti idő.

A várhelynek ezen emlékei után, az időbeli sorrend megtartásával rátérhetnénk műemlékeink ismertetésére. Azonban mielőtt ezt tenném, nem hagyhatom említés nélkül azokat a kultúrtörténeti emlékeket, amelyek a vár alapítása előtti időkre vonatkoznak.

Így a messzi kő, bronz, kelta és népvándorlási kor emlékei azok a tárgyak, amelyeket véletlenül az ásó és eke hozott felszínre. Egy két kőbalta, véső; korongozatlan neolitik edények, karcolt ékítményű cserép holmik, bronz karperecek, csattok, tűk és szép formájú kelta urnák. Ezek a dolgok persze csak kis mutatói a területünkön lefolyt történelem előtti és népvándorlás korabeli életnek.

A római birodalom Krisztus utáni századai, e tájon talált császári pénzekkel és érmekkel vannak képviselve. Ezeknél azonban fontosabb az a három római sírkő, amelyek jelenleg a Nyitra balpartján álló Klein-malom nyugati öreg falában vannak helyezve, amelyeket a malom építésénél találtak és helyeztek a falba. Igaz, ezekből ma csak kettő látható, a harmadikat valahol vakolat fedi. A kettő kétfelé repedt állapotban van, ami nehezíti a felirat olvasását. Az egyik téglalap alakú, szélén kiugró kerettel bíró kőtábla, magassága 140 cm., szélessége pedig 80 cm. Felirata a következő:

MEV. FICIOMEI
VEL MARCELLO
AQVIL
SLEGIADIPE
VEBIAAVI TA
CC
P V C
MARCELLINA
FILIA
H. F. G.

A másik 175 cm. magas és 63 cm. széles, hosszabb téglalap alakú kőtábla, amelynek felső részén háromszögű timpanon van. Ez a tábla szintén kiálló keretekkel három részre van osztva. Fönt a rongált timpanonban valami sisak, vagy ehhez hasonló dolog domborműve sejthető, alatta a tábla szélességű négyzetbe keretezve, szalaggal átkötött, köralakú tölgykoszorú van domborítva. Ennek a koszorúnak plasztikus formája már teljesen kivehető. A koszorú alatti harmadik részben pedig a következő fölírás található:

D M
CIVLLO
NCVSVE
ILEGIAO
CLSEGVN
DINA EC
OIVCI ET
SIBI VIVO
FECIT.

A harmadik kő felirata pedig ez:

VEVEFAINA
SSIMACMFVIXTIANNOSI
IO HILAROP IGDIEPUM
VS HIEA ONGM NBRIS
THANA SCC RA FECI

Mind a három sírkő egy-egy római legionárius katona síremléke, akik valamikor régen a Duna vonalán védték a Pannonia provinciát. Egyébként a sírfeliratok teljes megfejtése most van folyamatban.

A vár idejéből való egyik legrégibb épületünk a Főtéren álló «Szent kereszt»-hez címzett r. k. plébánia templom. Az újvári nép nagytemplomnak vagy öreg templomnak nevezi. Magasba szökkenő tornya mint valami jóságos tündér őrködik a város felett. Sokat látott ez az építmény. Itt volt már a város születésekor, — persze kisebb alakban, — mert hisz 1580 után épült. Azóta sok-sok szenvedésen és még több átalakításon ment keresztül.

A történeti stílusok remekei, a reneszánsz paloták és dómok már régen megépültek, amikor még Ujvár helyén, az ősi rög nádasaiban a vízi madarak ezrei méléztak az ingoványok zöld víztükreiben. De mint tudjuk a világ fordult. A szükség bástyákat emelt a nádasok közé. Harcra rendezkedik be ez a hely és így nem észszerű a pénzt ágyúk torka elé emelendő templomokba, épületekbe pazarolni. Azért van az, hogy ezekből az időkbeli való átalakított templomunk külső megjelenése is egyszerűbb.

Ez a külső azonban mondhatnám nem sokat változott, mert körülbelül ilyennek ábrázolták az egykorú metszetek. Sőt az egykorú utazók leírásai is a mai képét adják. Különösen Tollius Jakab németalföldi orvos — utazó leírásában, aki 1687-ben, a török kiűzetése után jár Ujvárbán, egészen a mai nagytemplomra ismerünk.

A mi öreg vagy nagytemplomunk egyhajós, keresztboltozatos, tíz fülkés templom, amelynek mai külseje, különösen az apsisa, a szentélye gótikus modorban épült, azonban e stílus különösebb szépsége nélkül. Nem csoda, hisz a gótika szelleme már réges-régen letűnt e szentély építéskor, lévén ez a templom legfiatalabb része. Ezt, a mai formában levő templomot Simor János esztergomi hercegprímás, a templom bőkezű kegyura 1877-ben építette újjá. Ugyanakkor nagyobbította oldalt a templomot is a tíz fülkével. Fölépítette továbbá a tornyot és a plébánia épületét is.

A templom tornyot ugyanis 1867-ben, július 9-én délután 5 óra tájban a város fölött pusztító orkán ledöntötte.

A vihar oly borzasztó volt, hogy az ujvári népfantázia szerint, akkor a tüzes sárkány repült el a város fölött. És mondják, hogy egy-két öreg asszony látta is, amint a farkával éppen a tornyot csapta le. Ez népies anekdóta. Tény azonban az, hogy a szélvihar által ledöntött torony oly erővel esett a templomra, hogy annak egész mennyezetét beszakította. Ezért aztán, a különben is szűkké vált templomot Simor újjá építteti, mely ténykedését a főkapu fölött elhelyezett márványtábla is jelzi.

JOANNES CARD. SIMOR
AMPLIAVIT, RESTAURAVIT, ORNAVIT.

A. 1877.

(Simor János kardinális bővítette, restaurálta és diszítette. 1877.)

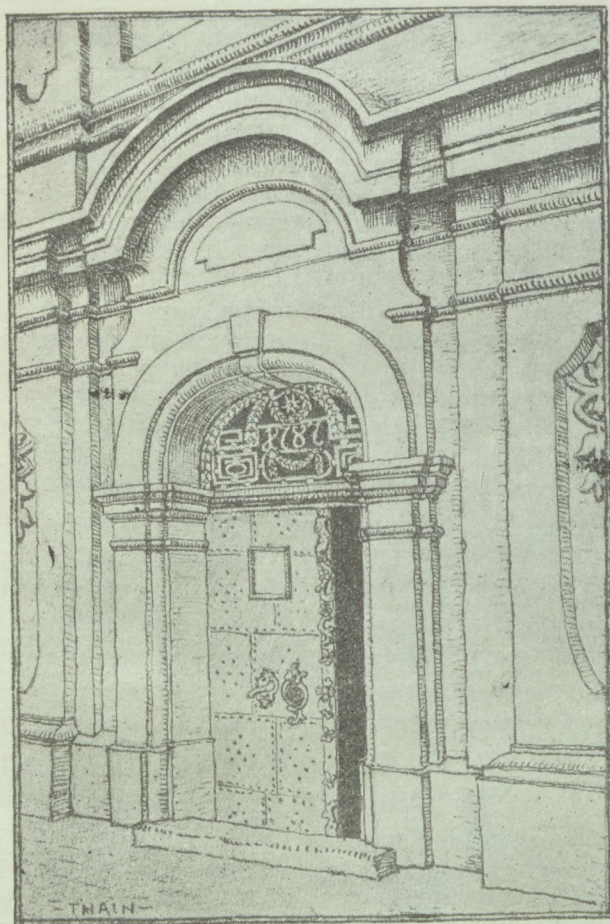
Templomunk mai formájában legszebb, a Lippert József lovag, prímási építőművész által, 1867-ben újjá épített torony. Nyulánk, messze látszó barokkos dolog. Fülkéivel, és a sarkokon levő pillérkötegek föltörekvő vonalaival, kecses tagozást adó párkányaival, pillérfejeivel, nyíláskereteivel, messze vidék ritkasága.

A torony szépségének főtitka, a toronytörzs és a sisak helyes méretű arányaiban van. A süveg nem a barokk stílus szokásos hagyma alak, amilyen a régi volt, és amelyet a város egész képével egy XIX.-ik század eleji céh levelén láthatunk is, hanem egészen más. Mégpedig, lent a toronyfalon négy, feljebb nyolc oldalú igen hegyes gúla. A gúlák oldalai vörös szürke és fekete színű valódi palával vannak fődve, melyekkel ott szép ornamentációt raktak ki.

A torony magassága 33 öl, tehát kb. 66 méter. Tetején

tűzben aranyozott 4 méter magas, kevésbé díszes, de szép arányú kereszt van. És így tornyunk magassága kb. 70 méter, mely ezúttal villámhárítót is kapott.

A templom homlokzatát és főkapuját a kései barokk szeszélyes tagozatú keretezése és párkányozása jellemzi. Az elipszis ívű ajtónyílás szárnyai a XVIII.-ik századbéli kovácsoltvas veretekkel díszítettek. Magában az ívben pedig egy szép, rózsával, girlandokkal és sarokvonalas csigákkal díszített homlokrács van ugyancsak kovácsoltvasból, melynek motívumai között az 1787-es évszámot is látjuk.

A plébánia templom főkapuja.

Ugyanilyen módon kovácsolt kettős kereszt van a templom tetején a szentély fölött is. Egy kéz és egy kor művei. A főkapun belépve, a templom érdekes, talán a legré-

gibb részébe a kissé görög kereszt alakú, boltozatos előcsarnokba jutunk. Innen a hajóba vezető ajtónak reneszánsz stílusú és kőből való kerete van. E fölött áll Széchényi György hercegprímás barokk ízlésű domborúan faragott címer táblája. Az oroszlán fejekkel díszített körpajzsban három halmon kiterített szárnyú holló áll, csőrében gyűrűvel. A pajzsdísz püspöksüveg, pásztorbot és kettős kereszt. Ez alatt a következő felírás:

GEORGIUS SZÉCHÉNYI
ARCHI EPP. STRIGONIENSIS
ANNO 1693.

(Széchényi György esztergomi érsek 1693.)

Ő volt az, aki a törököknek 1685 augusztus 10-én történt kiűzése után, az összelőtt és romokban heverő templomot restauráltatta és egy új gömbölyű apszissal megnagyította.

E szép előcsarnokon át jutunk a tíz fülkés hajóba. Itt mindjárt a jobb oldalon, — illetve az oltártól kifordulva a bal oldalon — lévő utolsó fülke választó pillérén befalazva, domborművű címerrel díszített síremlék van. Ez a sírkő a templom kriptájában nyugvóknak az emlékét őrzi.

A XIX. század elejéről való díszes címer, homokkő faragvány, amely azonban már nagyon pusztulásnak indult. A barokk keretes pajzs török lovast üldöző magyar vitézt ábrázol. A sisakdísz kardra tűzött török fej, míg a sisaktakarók a pajzs két oldalán szép csigákban esnek le. Alatta vörös márványtábla van, amelyen a felírás, a templomba járók ruháitól állandóan dörzsölve már alig olvasható.

NOB. AC. GEN. D^{NO} PAULO KOVÁCH
NATO IN RIPKE D. VIII. AUG. A^O 1731.
BARBARAE ZGURITS OLIM MARITO DEF.
IN É^{UJ}VÁR D. 22. JAN. A^O 1818. ETATIS 87.
CUIUS VIRTUTES TAM LONGA ET VEGETA
VITA SATIS TESTATUR. OPTIMO PATRI
MEMORIAE POSUIT FILIUS ADAMUS PAROCHUS
EIUSDEM PRIV. OPP. QUI ET IPSE AD PATRES
NIGRAVIT ANNO ETATIS.

(Nemes és nemzetes ripkei Kovách Pál úrnak néhai Zgurits Borbála férjének, aki 87 éves korában hunyt el Ujvárbán 1818-ban. Magas kora eléggé bizonyítja erényeit. Jó atyjának emlékére állította fia Ádám, ujvári plébános.)

Ugyanezen az oldalon a falhoz támasztva állanak a kovácsbognár, szücs és a csizmadia céhek régi zászlói a XVIII. és XIX. századból. Mind a három szép kovácsoltvas zászlótartó karokkal, amelyeken a céh jelvénye szebbnél-

szébb formák közt, úgymint rozetta, akantuszlevél, csiga, füzér stb. foglalnak helyet.

Képek, szobrok.

Tovább ott látjuk a második fülkében levő oltáron Szt. Alajosnak az ifjúság védszentjének értékes bár kissé már homályos olajfestésű képét. Ezt a szép, mély vallásos ihlettel készült képet Fogd Gábor gyógyszerész és városbíró, meg neje Maczkó Julia 1845-ben festették Pesky József pesti festőművésszel. Ez a mester a Pesky művészcsalád második tagja a 30-as és 40-es évek festője és a nemzeti megújulás korának képzőművészeti alakja volt, aki ebben az időben nagyszerű munkásságot fejt ki, Markó Károly és Barabás Miklóssal egyetemben, a honi festészet terén.

Úgy látszik az 1809-ik évi tűzvész utáni időszakban a hívek kegyes áldozatkészsége szépen pótolja a szenvedett veszteségeket. Ugyanis az előbbi képhez hasonlóan értékes darabja a templomnak a baloldal ötödik fülkéjében Peskynek egy másik gyönyörű képe, a Szent Család, melyet 400 forint költségen 1847-ben festtetett Matzke József polgármesterünk. E klasszikus kompozíció jobb helyet és szébb rámat érdemelne.

Itt említem meg, hogy ugyancsak Peskytől való, a filiális andódi templom védszentjének: Szent Rozáliának a képe, e templom főoltárán. E nagyméretű vászon a szent ideális és érzelmes alakjával, szép színezésével, a XIX. század első felében kifejlődött vallásos festészetünk igen szép példája. Úgyhogy e kép megtekintése — ide a szomszédba — egy szép nyári nap sétájának műélvezete és kedves emléke lehet.

Van még a mi templomunkban, díszes ampír keretben, egy szép Madonna kép. Az újvári nép a «Segítő Szűz Anya kép»-ének mondja. Ezt a képet és oltárt a 30-as években állíttatta Conlegner Ferdinánd és neje Ascher Anna. Ennek a festménynek az az érdekessége, hogy életnagyságnál nagyobb alakban mutatja a Szűz Máriát és a kis Jézust. És ez bizonyos mindenhatóságot fejez ki. A képből reánk tekintő Isten-Anya fenséges arcán biztató mosoly suhan át, hiszen őlében tartja a kisdedit, akinél ő a legjobb szószólónk, hiszen ő a mennyország királynője is, akinek fejére, íme fönt két angyalka már hozza is a koronát.

Lebilincselő kép, mondhatnám predesztinált kegykép. Ki a mestere? Nem sikerült megállapítanom. Pedig pompás alkotás. Lehet, hogy bécsi munka.

E szép képeink mellett méltó helyet foglalnak el a templom színes festésű ablakai és különösen a szentély három gótikus ablakának üvegképei. Ezeken a képeken az Árpád-ház szentjei ragyognak a napfényben és a rajtuk átszűrődő sugarak misztikus hangulata ömlik el a szentély boltozata alatt, amelynek régi falfestése szép összhangba fogja

ezt az áhitatkeltő színjátékot. Hogy e három kép templomunk ékessége lett, az Fábián János egykori plébánosunk nagy érdeme.

Szobrok közül említést érdemelnek a főoltár 1826-ból való két angyala Flenger Mihály hagyományából; továbbá a nagy feszület, alatta a Szűz Mária és János apostol alakjával. Aztán még két mellékoltár főalakja: Jézus és Mária szobrai a 70-es évek művészetének müncheni alkotásai, szintén Fábián szerzeményei. Egy régebbi, 1723-ból való feszület, amely a főoltár része volt, sajnos nem található, valószínűleg elégett.

A plébánia mai rozoga épülete alacsony és szűk volta miatt nem felel meg céljának, a gazdasági épületrészeket és az omladozó kerítés falat, amely amúgyis takarta a templomot, 1924-ben lebontották. Helyébe körös-körül csinos rácsot tettek és bent a teret parkírozták. A plébánián van egy érdekes 1600-tól vezetett matrikula, aztán meg egy szép olajfestmény, mely Rudnay érsek-prímást ábrázolja.

Ötvös műkincsek.

Templomunk legszebb és legértékesebb műtárgyai, igazi kincsei mégis csak ősi kegyszereink, a XV. századból származó gót stílus szentségmutató = monstrancia, egy ugyanebből a korból való gótszerű füstölő = turibulum; ide tartozik még egy nagyon régi ezüst tömjéntartó = navicula, továbbá egy ezüst öröklámpa.

E drágaságok a gyakori háborús időkben sok hanyatttáson mentek át. Veszedelem idején, hogy megmentse, elvitték őket Komáromba meg Nagyszombatba és csak a veszedelem elmúltával kerültek ismét vissza. Persze leggyakrabban megrongált állapotban.

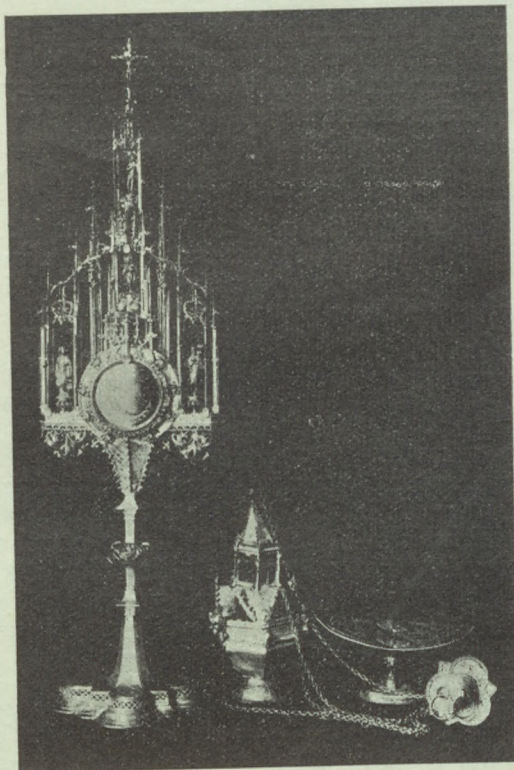
A közel 80 cm. magas, súlyos, gótszerű, tömör ezüst és részben aranyozott monstrancia legrégebbi része, a hat karéjjal és azzsúrral díszített alap és az e fölött levő három csomós nodus-fogantyú.

Itt a felső csomón találjuk bevésve az 1491-es évszámot, amely a renoválási évszám. A középső nagyobb és aranyozott nodusnak hat bütykén vésett gót kereszt és öt betű van, amelyek a Jézus nevet adják.

A szentségmutató sugárkévéje négy fülkéből áll, melyet kecses gót oszlopok és pillérek alkotnak és amelyek karcsú tornyocskákban végződnek. Ezeket a tagokat lent kalapácsoltszerű zuzmó motívumok, fönt címerpajzsok és vízöntő groteszk alakok díszítik. Igazi virágzó gotika. A fülkék közül a két nagyobbik, a lunula kerek nyílásától jobbra és balra áll. A jobboldaliban Szent János evangélista, a bal oldaliban pedig Keresztelő Szent János cízellát és aranyozott tömör ezüst szobra áll. A másik két fülke pedig egymás tetejében a

lunula nyílás fölött van. A fülkék ilyen elhelyezésével a mutató sugár kévéje a fölfelé törekvés, a magasbaszökés gondolatát kapta.

Az utóbbi kettő közül az alsóban a föltámadt Krisztus, a felsőben pedig a megostorozott Krisztus aranyozott szobrocskái láthatók. E két Krisztus alak, de különösen a felső, az ő merev tartásával, szögletes formáival eredeti gót plasztika. Az alul levő János szobrok ehhez képest már újabb kor művei.

A plébánia templom műkincsei.

A legfelső fülke címeres tornyocskái egy feszületbe szöknek át. Ez a szépen cizellált feszület, a gömbölyű és csomós fából ácsolt kereszt, naturalisztikus utánzata. A monstrancia e koronázata is aranyozott.

A szentségmutató fő része, a sugárkéve közepén levő kerek nyílás. Ebben kristály üveg alatt, a tiszta aranyból készült és megszentelt félhold alakú tartó = lunula fogja és mutatja a szent ostyát.

Ez a kerek lunula-nyílás, elől 8 és hátul is 8, összesen 16 nagy ametiszttel van diszítve, amelyek arany kri-

zantémumok közepén foglalnak helyet. Magán az arany lunulán pedig 9 darab rubin van befoglalva nemes opál rozettában.

E XV. századból való műremekünk néhai Fábíán János tudós plébános-kanonok kutatásai és följegyzései alapján minden valószínűség szerint Pázmány Péter esztergomi prímás ajándéka. Egykori plébánosunknak elévülhetetlen érdemei vannak, hogy kiváló pásztorkodása mellett, nagy munkával és hangya szorgalommal gyűjtötte össze városunknak nemcsak történeti, de művészettörténeti és kulturális adatait is. Ezen a téren nagyon sokat köszönhetünk neki.

Pázmány ezt a szentségmutatót 1629-ben Kún László szatmári kapitánytól kapta, aki ajándéka mellé csatolt levelében többek közt ezeket írja:

«Ngdnak semmi új ajándékot nem tudtam küldeni, hanem ím egy Monstrantiát küldöttem Nagyságodnak, amelyt még a boldog emlékezetű Mátyás király csináltatott volt, ki noha megromladozott, de én a végre akartam, hogy a régiség tessék meg rajta. Ngodat kérem alázatosan mint kegyelmes Uramat, hogy az ajándéknak kicsinyes voltát nem nézvén, vegye kegyesen: ennek utána nem enyiben, hanem teljes életemben akarok Ngdnak szolgálni».*)

Ebben a levélben említett monstrancia került azután Pázmány révén Ujvárra, mert a mienken van rajta az 1491-es évszám, ami restaurálási dátum, hisz a levél «megromladozott» szava is használt, javított dologra céloz, de ez a restaurálási évszám mutatja a mű készítésének az idejét is, tudniillik Mátyás uralkodásának elejét az 1460-as éveket, amikor még nálunk sok dolgot gótikus modorban készítek. De ez az évszám megerősíti Kún László kapitánynak azt az állítását is, hogy Mátyás király csináltatta.

Úrmutatónk érdekes származását mutatja az a tény is, hogy az esztergomi prímási kincstárban, ahol a Pázmány hagyatéka is helyet foglal, nincs ilyenféle Úrmutató. Nem is lehet, mert Pázmány, a szatmári kapitány ajándékát időközben, még pedig 1630 után, az ujvári plébániának adta.

És mert, ha ez a jó atya, aki ez időben, a historia domus szerint éppen egy úrmutatót ajándékozott az egyik fiának: az ide telepített barátoknak; nem adhatott kisebb ajándékot a másik, ugyanolyan kedves gyermekének: a plébániának sem.

Mikor a törökök Ujvárt 1663-ban megtámadták, ez a monstrancia már itt van és a többi egyházi kincsünkkel a füstölővel, a tömjéntartóval és az öröklámpával együtt a veszedelem elől Komáromba küldte Franyó Mihály az akkori plébános, miután e tárgyakról pontos jegyzéket készített. Innen azok Nagyszombatba kerültek, kivéve az örök lámpát,

*) Fábíán jegyzetek és Frankl. id. h. II. 804 l.

melyet a Szent András templomban függesztettek fel. E szent tárgyak sok viszontagság után végre 22 év múlva kerültek haza.

Ujvár visszafoglalása után Széchényi György, az akkori primás a város mondhatnánk ujjaépítője, restauráltatta az Urmutatót is. És minthogy a zavaros időkben ilyen dolgok sokszor csak huza-vona után — mint a mienk is — kerültek vissza jogos tulajdonosukhoz, annak alapjára rávésette latin betűkkel a következőket:

«PRO ECCLESIA ÉRSEK-UJVARIENSI
ANNO DOMINI 1693.»

Ezzel kétséget kizáróan megjelölte a gazdát. Ezek után 18^{1/2} esztendő múlva találunk rajta jelzést, hogy ismét ötvös kezében volt. Az alap alsó peremén ugyanis gót betűkkel bevésve találjuk:

«AD INCITAS REDACTUM REFICI JUSSIT
ET ORNARI JOANNES CARD. SIMOR.
MDCCCLXXVII.»

(Nagyon megrongálódott, ezért Simor János bíboros 1877-ben kijavította és diszesebbé tette.)

Egyházi műkincseink második darabja a tömör ezüst füstölő. Ez is góttízlú munka, áttört diszítéssel. A köralakú talpból hatoldalú öblös edény formálódik, amelyre ugyan csak hatoldalú kettős kupola-fedő borul. Az itt alkalmazott áttörés is építészeti formákat mutat, nyílások ablakok a füst számára.

Igen, mert a XV. század első felében ötvöseink még szeretik az építészeti formákat alkalmazni műveiken.

Az edény hat sarka apostol fejektől diszes, amelyekbe a tartó láncok kapaszkodnak. A láncok tipikusan karéjozott gót fogantyúban végződnek. Érdekes az is, hogy az edény alsó része török mécsesre emlékeztet. A füstölő most sérült állapotban van, amiért nem is használható.

Évszámmal jelölt föliratai a következők, az egyik oldalon:

«RENOVATUM. ANNO 1550.»

másik oldalon: RENOVATUM 2DO ANNO 1772.»

harmadikon: «RENOVATUM ANNO 1835. 6. NOV.»

Hátra volna még a tömjéntartó vagy navicula és az öröklámpa. Mind a kettő ezüstmű. A tömjéntartó hajócskája régebbi keletű. Fedelén Jézus és Mária monogramja reneszánsz diszű keretben vannak bevésve. Az alapja már barokk izlésű és látszik, hogy a kettőt később forrasztották egymáshoz. Egyébként ez a fogantyú barokk motívumokkal és a bibliai Zakariás és Erzsébet jelképével van diszítve.

Az örök lámpa három egymás fölött levő gömbrészből áll, melyeket egymáshoz gyűrűk kapcsolnak. Magassága a lámpának 35 cm., melyet három 80 cm. hosszú lánc kapcsol a szépen domborított akasztó burához. Az egész lámpa áttört és domborított disze csupa virág és levél alakból áll, igazi remeke a kalapácsolásnak.

A láncok a lámpa legnagyobb gömbjére erősített három diszítő angyalfejhez kapcsolódnak. E tömör fejek közül ma sajnos csak egy van meg. Egyébként az egész lámpa sérült állapotban, piszkosan a padláson hever, mint olyan dolog, amelynek nem tudják értékét.

Pedig ez egy ritka ötvösmű, hozzá még régi ujjvári emlék. A török alatt Komáromban függ 22 évig a Szent András templomban, míg végre a hívek visszaváltották. Az 1809-iki nagy égés idején pedig, a sekrestye ajtaján át csáklával húzták ki a tűzből. Ezek a sebek bizony még most is látszanak rajta. A tűz után restaurálták és azóta használatban volt a legutóbbi időkig, amikor mással fölcserélték és nem tudom mi okból, talán akaratlanul, méltatlan helyre félre lökték.

Szt. Ferencrendiek temploma és zárdája.

Mint régi építményt és műemléket kell említenem a Szent Ferencrendiek templomát és kolostorát. Ez az alkotás Pázmány Péter érsek műve. Ő építtette és ő telepítette ide a Ferencrendi barátokat 1631-ben. A templom és zárdá persze azóta több restauráláson, átalakításon és nagyításon ment át. Legutóbb 1885-ben Bálint János esztergomi építész tervei nyomán újítták meg.

A mai formájában ez az Isten háza szépen kifestett, keresztboltozatos egyhajós barokk templom. A szentélye ötoldalú hosszúkás helyiség, melyben szép barokk oszlopokkal, lebegő angyalokkal meg Szent Bernát és Kapisztrán János életnagyságú szobraival diszített oltár-háttér van. A művészi főoltárt éppen az alapítás 300 éves jubileumára 1931-ben a hívek áldozatkészségéből, nagy költséggel újra építették. Az oltár most csiszolt fehér karrarai márványból van, amelyen az értékes tabernáculum vagy szentségház érdekessége az, hogy ujjvári népies ezüst gombokkal és boglárokkal van diszítve. Az oltár szárnyain Árpádházi Szent Erzsébet és páduai Szent Antal aranyozott bronz domborművei ragyognak.

Az oszlopdiszes háttérfalon van fölfüggesztve az 1791-ből való nagyméretű szép oltárkép, amely a templom véd-szentjének Assiszi Szent Ferencnek sztigmatizációját ábrázolja. A gyönyörű életnagyságú kompozíció Volnhoffer Ferencnek egy pesti XVIII. századvégi festőnek nagyszerű munkája. Dacára, hogy az időtől több helyen már megsöté-

tedett és megújítása már szükségessé válna, mégis ez a festmény a templom egyik főekessége.

Itt a szentélyben találjuk még a rokokó diszű püspöki trónust a Ferencesek címerével, aztán a prágai kis Jézus oltárát és az ide vezető ajtót, szintén rokokó diszekkel és veretekkel.

Több szép mellékoltáron kívül figyelmet érdemel a szobrocskákkal ékes barokk szószék, tetején a vérét fiainak adó pelikán madárral. Továbbá a kórus támlás székei, úgynevezett stallumai, amelyek szépen faragott ampíros munkák, úgy 1800 körüli időkből.

A szt. Ferencsrendi templom és zárdafal nyugatról.

A templom és a zárdafal, a nyugati oldalról, a régi Császárbástyáról, vagyis a Vásártér felől nyújt igen festői látványt. A zárdafal 1869-ből való kőfal, melyhez Simor primás 12.000 téglát adott, zegzugosan kúszik a régi bástya megmaradt lejtőin, ahol most szőlő és gyümölcsfák diszlenek. Mögöttük a Pázmány alapította ősi zárdaszárny van. Továbbá innen érvényesül legszebben a zárdához épített templomhomlokzat és az 1885-ben renovált barokkos torony, amely ugyan már alacsonyabb, mint a plébánia templomé.

Kiképzése azonban hasonló amazéhoz, csak itt a homlokzat felső fölkéjében Szűz Mária Immaculata színes kőszobrá áll. A szobor régi barokk faragvány.

Nagy kár, hogy a templom egész homlokzata és főkapuja, a számára hagyott kis tér és az elébe épített kamrák miatt nem érvényesülhetnek.

A torony süvege hármastagozású és mindegyik tag négyoldalú és bádoggal födött. A legfelső tagnak, a piras

misnak oldalait óra alakú vak ablakok díszítik, egyik alatt elől évszám: 1885. Értékes és művészi része a toronynak az ormán levő 150 éves kovácsolt-vas kereszt, amelynek szépen formált levelei és csigái közé szegecselte egykori mestere az 1783-as évszámot is.

Fönt a toronyból ódon zúgással, közel 200 éves harangok szólnak hozzánk. Az egyik domborművekkel díszített 1745-ben, a másikat pedig 1756-ban emelték a toronyba, hogy elfoglalják elődjek helyét, amelyek az 1739-iki tűzvész idején olvadtak el.

A kolostornak a keleti oldalán van a főkapuja itt olvasuk a kapu fölött:

«PAX INTRANTIBUS».

békesség a belépőnek. Előbb egy reneszánsz keretes és párkányos ajtón, aztán egy barokkeretes ajtón lépve át juthatunk a zárdába.

Mielőtt a kolostorba lépnénk, nézzük meg a bejáratnál jobbra levő s a templom sarkában álló hit szobrát. Ez egy régi és hozzá nem illő ampír postamensen áll. A postamens pillérekkel keretezett fülkéjében a fájdalmas Szűz magas reliefje van domborítva, lábainál az 1799-es évszámmal. Ezen a talapzaton régen feszület állt, azért van lent a fájdalmas Szűz képe. A feszületet úgy 1905-ben tatarozás közben, a hozzátámasztott létrával ledöntötték, így került helyébe a mostani szobor. E szép emléket két oldalon egykorú, szépen kovácsolt vasrács védi, amely azonban ma már elég sérült. Az egykori emlékről különben még annyit tudunk, hogy azt a fajkürti lelkész állíttatta.

A zárdá nyugati szárnya még a Pázmány-féle építkezés, a keleti és déli rész azonban már későbbi barokk.

Refektórium és más műtárgyak.

A déli szárny földszintjén találjuk, a négy nagy ablakkal világított ebédlőt, vagy refektóriumot. Ez a zárdá legérdekesebb és legművészebb terme. Barokkstílusú faragott tölgyfa ajtó, amely kovácsoltvas sarkakkal és kilinccsel díszes, vezet a hatalmas boltozatú terembe, amelynek padlóját márványlapok burkolják. Az ajtótól jobbra a falon rézből szépen domborított szenteltvíztartó van az 1781-es évszámmal. A terem boltozatai stukkó díszítésűek, különösen szép köztük a közepén levő, koszorút tartó angyalok csoportja.

A terem falait körös-körül jó magas, kazettákra osztott, faragott csigákkal díszes tölgyfaburkolat védi. A tölgyfaburkolat egyes alkalmas pontjain aranyozott apostolszobrok vannak. Középen az ablakfülkében barokk oszlopokkal osztott, kidudorodó oldalú szószék, vagy lectórium van. A terem egyik végében ugyanolyan stílusban órák áll, sajnos

óra nélkül, a másik végében egy ajtó fölött levő félköríves formában, faragott rájában, hatásos olajfestésű «Utolsó Vacsorát» helyeztek. A falburkolathoz körös-körül szilárd padok csatlakoznak, amelyek előtt régi, nehéz, cifrázott talpú asztalok állnak.

Ezután említést érdemelnek a zárda folyosóin elhelyezett régi festmények közül Pázmány Péter arcképe, Jézus és az Emausi ifjak és több oválkeretes, mesterre valló, de elhanyagolt állapotban levő kép. Nagyon szép a Lázár fel-támasztása, amely kép régen a templomban függött. Aztán ott van a Jézus színe változása, a Transfiguratio. Ennek festőjét bizonyosan Rafael ily című kompozíciójának felső része ihlette meg, vagy talán az után is készült. E kép régen a plébánia templom főoltár képe volt.

Itt látom, a melléklépcsőház falán Kapisztrán Jánosnak a nagy Ferencrendi hősnek a képét is, amint Nándorfehérvárnál 1456-ban fényes diadalt arat a törökök fölött, mint Hunyadi János segítője. Ez a szinte eldugott és elhanyagolt kép, értékes példánya a régi idők primitív elbeszélő történeti képeinek.

Itt van még egy-két szobron kívül a könyvtár ajtaja is figyelemre méltó homlokráccsal. A régi könyvtár rejtelseibe sajnos, mint ott ismeretlen nem bocsájtkozhatom, pedig ott ránk nézve értékes sok könyv és okmány lehet még, dacára, hogy innen már többet más helyre vittek. Az ittlé-
vők megismerése későbbi szerencsésebb idők munkája lesz.

Itt kell, hogy szóljak még a zárda híres órájáról is, mely immár több mint 200 esztendeje mutatja a órákat a testvéreknek. Ennek a díszes számlapjára a virágok közt az 1722-es évszámot is odafestették. Két nagy csengőjére pedig csipkés akantusz leveleket kovácsoltak. Érdekes és pontos óramű, amelynek súlyláncai, áttörve az emeletet egész a földszintre érnek.

A földszinten levő fogadószoba falán is találunk két műbeccsel bíró fafaragványt. Asszisi Szent Ferenc életéből vett két jelenet domborművű ábrázolása ez, egy képkeretben. Artisztikus régiségek, melyek a nyitrai Ferencsektől kerültek ide, ahol még egy csomó ilyen kép van. Ezzel az ajándékozott szép szerzetes-munkával jól járt a mi zárdánk.

A zárda szép négyszögletes udvarát a quadrumot az ide épített és a templom déli oldalához ragasztott kápolnával 1770-ben megzavarták. E kápolna déli falára valami régi barát napórát szerkesztett. Bent az oltáron pedig a titokzatos szerecsen Szűz Mária szobra előtt ájtatoskodnak a hívek.

Nem távozhatunk el a zárdából, hogy meg ne néznénk pincéit és kazamattáit, ahol az ostromok alatt és egyéb más szorongattatások idején éltek a testvérek. És segítettek a szenvedőknek és betegeknek, itt helyezve el őket biztos menedékben.

Itt a föld alatt végezték akkor még a szent misét is és e nehéz napokban itt rejtették el sokszor templomi drágaságaikat is.

Ötvösművek.

Ezek közé tartozik egy a XV. századból származó aranyozott kehely áttört és filigrán díszítéssel. Azután egy szép ereklyetartó-kereszt szintén a XV. századból, azsúrral megalkalmas domborművekkel és a Pázmány ajándékozta barokk stílus szentségmutató is.

A szt. Ferencrendi templom műkincsei.

Legrégibb szép művészi ötvösmunka köztük a gótstílus ereklyetartó-kereszt. Ezüstből való karéjos és azsúrral díszes, ovál talpa fölött a nodus helyén négy oldalú kis gót kápolna motívum van alkalmazva, krabbékkal díszített parányi tornyocskákkal és rozettás ablakokkal. Mint fogantyú nem valami alkalmas ez a nodus, de ez a munka típusa a

XV. s
polnár
ban K
ezáltak
karéja
nódus
sugara
darab

A
az ifj
keresz
tölti k
HIC J
zi ker

A
nódus
jebb
tivum
rezdel
kákka

T
űrmu
tázott
kévés
barok

E
tok, n
képvis
szetét

Pázmány

A
melye
járásb
főkap
napja
amely
ki és

E
kőből
kő be
A bo
barok
lappa
kány.

A
amely
— a
1693a

XV. század eleji ötvös megoldásoknak. E négy tornyú kápolnára van tűzve egy románstílusú kereszt. Mintha két korban készült tárgyat forrasztottak volna egybe. A mester ezáltal igen érdekes kompozíciót teremtett, amelyben a talpkaréjai szépen összezsúródnak a kereszt karéjaival, míg a nódus ellentéte frappánsan emeli ki a keresztet, amelyben sugarak közt kis üveg alatt látni Krisztus keresztjének egy darabkáját.

A kereszt szárnyain a négy evangélista jelképe: a sas, az ifjú, az oroszlán és a bika domborműveit cizellálták. A kereszt mezőjét vésett gót betűk és növényi ornamentika tölti ki. Elöl AVE = üdvözlégy! hátul pedig keresztbe írva: HIC JACET LIGNUM VERE CRUSCIS. = Itt van az igazi kereszt fája.

A kehely hatkaréjos talppal bír, mely osztás fölfelé a nóduson túl is tart. A talpon lent áttört diszítést látunk, följebb pedig egész a kehelyhüvelyig a legszebb filigrán motívumokkal kirakott mezőcskék, a nódusban pedig gercek vannak. A filigrán cirádái bőrtűkkel, kis bogycskákkal vannak hangsúlyozva.

Többször javított ezüsből való és aranyozott barokk úrmutató legművészibb része a nódus, a tartó. Egy jól mintázott és cizellált, kiterített szárnyú angyal tartja a sugárkérés lunulát. A nódus ilyen alakos megoldása már igazi barokk sajátosság.

Ezekből az ismertetésekből láthatjuk, hogy úgy a barátok, mint pedig a nagy templom szent tárgyai előkelő nívón képviselik városunkban a XV. század egyházi ötvösművészetét.

Pázmány székháza.

A zárda mellett a Főtéren áll Pázmány Péter székháza, melyet 1630-as években épített magának. Ez az épület ma a járásbíróház. Ennek a főfrontján régen szimmetrikusan két főkapuja volt. Az egyik ma üzlethelyiség, a másik pedig a napjainkig is használatban levő. Hatalmas méretű kapu, amelyen a legnagyobb társzekerek is kényelmesen járhattak ki és be.

Ez a félkörívvel és diszített zárkővel bíró kapu természetből készült és lábainál kerékvetőkkel is bír. Ma a szépkő be van vakolva, amely alól itt-ott látni a régi faragást is. A boltív zárókőve fölé van tűzve Pázmány, ma már sérült barokkstílusú érseki címere: a három struccotoll a bíbornoki kalappal. Ezt az egész boltívet védi aztán a fölötte kiugró párkány.

A kapun át keresztboltozatos, hűvös kapualjba jutunk, amelynek jobboldali falán Széchenyi György primásnak, — a nagytemplomban is látott — domború címere van az 1693-as évszámmal. Jelezve ezáltal azt, hogy a törökök ki-

üzése után ennek az épületnek a helyrehozatala is az ő műve volt.

Az emeleten a primás és kísérete számára berendezett lakosztályok voltak. Sőt a balszárny egyik udvari szobája kápolna volt. Itt az egyik ajtón szépművű áttört és kovácsoltvas pántok maradtak még abból a régi és szép időből. A primások ugyanis, amikor erre még vasutak nem voltak, Bratislavába, Nagyszombatba, vagy Bécsbe utaztukban mindig itt szállottak meg. Egyébként birtokaik miatt is sokszor tartózkodtak Ujvárbán, mint azok centrumában. A primási udvar itt tartózkodása pedig minden tekintetben jótékonyan hatott Ujvár életére.

A székház külső tagozása, a falsíkok díszei egyébként emlékeztetnek a nagyszombati és bécsi Pázmány alkotásaira; valószínű egy tervező munkája valamennyi.

Kápolnák.

A nagyobb méretű épületeink után időben a kápolnák jönnek.

Ilyen a Mária utcában levő Mária-kápolna, egy rég el-
tűnt temető helyén. Valószínűleg 1700 körül épült, mert fel van jegyezve, hogy 1709-ben az itt levő és a környék által igen tisztelt Mária-kép könnyezett. Mire az ujváriak nagy ünnepélyességgel méltóbb helyre, a plébánia templomba vitték. Itt tisztelték a hívek még száz esztendeig, míg aztán 1809 május 9-én történt nagy tűzvészben, amikor mint tudjuk porig ég a belváros, ez a régi kegyképünk is a lángok martaléka lett.

A kápolna külsején, az 1763-iki földrengés és a sok renoválás semmit sem hagyott. Csupán az ajtón látni pántokat és néhány ott maradt veretet a régebbi időből. Az ajtó körkeretét persze itt is bevakolták. Belül üvegfestésű ablakok világítanak. Az oltáron az ugynevezett öltöztethető Mádonna álló szobra van, melyet időnkint a jámbor hívek más ruhába öltöztetnek. Nem nagyon művészes, de elterjedt jámbor szokás ez. A régi üvegcsillárt a villamosításakor eltávolították, most egy bura lóg helyette. Aztán egy csomó házihasználatra szánt szobor és kép van a falakon.

Általában mostanság a hívek szeretik a kápolnáinkat, sőt néha templomainkat is olcsó gyári kegytárgyakkal teletömni. Pedig e célra szánt pénzek összegyűjtve és időnként okosan felhasználva ideálisan felelnének meg rendeltetésüknek.

A műbecsű és konvencionális dolgok ellentétét nagyon szépen szemléltethetjük, ha pár percre belépünk a kápolnába; itt van ugyanis egy szentélyválasztó rács. Ez a legművészebb és a legértékesebb műtárgy itt. Micsoda szép kovácsoltvas munka ez. Ilyet bizony ritkán látni. Csupa forma és hajlás, bele van kovácsolva 1780, lejjebb meg Mária monogramja.

E szép
nak. Ig
Pá
Anna
örizte
kaiban
csillárj
föl. Fa
Fig
faragot
Szent
noválá
és csil
tették.

17
méltó
lipánke
ban fo
aztán
dányai
Ká
Három
ben m

»A S

A
marad
és átal
nézege
kelt s
neki n
az amp
és a cs
ben ké

E
téneti
egyik
nál, ha
ahonna
czeg F
mája a

M
bal ol
szlová
A
ujvári
vel ez
taink

E szép barokk munka nagy dicsérete a régi ujbári vasiparnak. Igazán érdemes megnézni ezt a munkát.

Párja egy másik kápolnánkban, az 1762-ben épült Szent Anna-kápolnában van. Ez külsejében még a régi stílust őrizte meg, barokk homlokfala és tornyocskája van. Ablakaiban már újabb üvegfestésű képeket látni. Régi, szép fecsillárját pedig, nagyon okosan villanygyertyákkal szerelték föl. Falán emlékkő hirdeti alapítóit.

Figyelemreméltó munka, a két püspök-alakkal diszített, faragott oltárkép kerete és a benne levő festmény is, amely Szent Anna életéből vett jelenetet ábrázol. A kép már renoválásra szorul, amely állapotot a szögekkel rája tűzködött és csillogó anyagból készült dolgokkal méginkább elősegítették.

1762-ből való szentélyválasztó rácsa, mint mondtam — méltó párja a Mária-kápolnainak. Csigavonalak, levelek, tulipánkelyhek, rózsák és betűk váltakoznak szép összhangban formái között. Ez a két rács, a barátok toronykeresztje, aztán még egy kovácsoltvas sírkereszt, igazi muzeális példányai az ujbári vasmunkáknak.

Kápolnánk közt, még előbb következik a vásártéri Szt. Háromság kápolna, mert a falán levő jól keretezett mezőben márvány lapon olvasható:

»A SZENTHÁROMSÁG EGY ISTEN DICSŐSÉGÉRE
SKULTÉTY JAKAB 1722.«

A kápolna külsején és belsejében bizony semmi stílusmaradékot sem hagytak a fölötté elviharzott javítások és átalakítások. Emlékszem, még kis diák koromban sokat nézegettem a girbe-görbe tornyát, amelyben sok veréb fészkel, s amely már nincs. Szimpla külsejéhez a környezet ad neki némi előnyös keretet. Belsejében talán megemlíthetjük az ampír keretes oltárképet, két barokkstílusú fagyertyatartót és a csupa székéből álló szentélyválasztó rácsot, amely 1891-ben készült.

E kápolna nem is művészi értékeiért, hanem mint történeti hely két okból is fontos. Először a szájhagyomány egyik verziója szerint Ocskayt ideiglenesen nem a barátoknál, hanem a kápolna helyén levő temetőben földelték el, ahonnan aztán a család titokban Ocskóra vitte volna. Herczeg Ferenc is kutatott itt az »Ocskay brigadéros« című drámája adatgyűjtésénél.

Másodszor és ez a fontosabb, az a tény, hogy e kápolna bal oldalán nyugszik Bernolák Antal ujbári plébános, híres szlovák nyelvész és író.

Amidőn ugyanis az itt levő »kötemető«, ahogy a régi ujbáriak a kőfallal kerített sírkertet nevezték, vagy 60 évvel ezelőtt, megszüntették, az ott nyugvó nevezetes halottaink maradványait, a jeltelenségtől megőrzendő, Fábián

János plébános a kápolna bal oldalára temettette. Egyben poraik fölé, a kápolna falába tulipán-keretes emléktáblát helyezett rávésetve:

»E KÁPOLNA BALJÁN EGY SÍRBAN NYUGSZANAK
BERNOLÁK ANTAL † 1813. JAN. 15.
LAURO ISTVÁN † 1814. FEBR. 10.
PLÉBÁNOSOK
ÉS FLENGER MIHÁLY † 1825 APR. 21.
A NEVÉT VISELŐ LEANYINTÉZET ALAPÍTÓJA.«
IMÁDKOZZUNK ÉRETTÜK!

A Bernolák-téri kápolna.

Ekkor vitték át innen a szebb síremlékeket, közöttük a szobrokkal ékesítettéket is, a babkai sírkertbe, amelyek ma is ott láthatók.

1923. január 15-én, Bernolák Antal 110 éves halálának évfordulóján, a helybeli »Osvetová Jednota« is emléktáblát helyezett a kápolna falába az alábbi szöveggel:

TU ODPOČÍVA
 ANTON BERNOLÁK,
 UMREL AKO R. KAT. FARÁR, DEKAN A
 ŠKOLDOZORCA V NOVÝCH ZÁMKOCH,
 MUŽ O NÁROD VYSOKO ZASLUŽILÝ,
 LITERÁRNOU ČINNOSTOU VYNIKAJÚCI:
 NARODIL SA 4. OKT. 1762 V SLANICI V ORAVE;
 ZOMR. 15. JANUÁRA 1813 V NOVÝCH ZÁMKOCH.
 VEČNÁ SLÁVA MU
 PAMÄŤ V NÁRODE!

ČS. OSV. JEDNOTA.«

A kápolna jobb oldalán egy jó fészület áll 1798-ból a Prohászka család áldozatából.

Hátra van még a Szent Antal kápolna, melyet 1913-ban építettek.

Szobrok.

E műemlékeink után nézzük meg szabadon álló szobrainkat is. Ilyen elsősorban a Szentháromság.

Hosszú munka után végre renoválva áll új helyén a Főtér egyik negyedében a 200 éves Szentháromság szobor. A tér közepén gyakorolt hatását új helye sokban befolyásolja, bár ezt némileg ellensúlyozza az a körülmény, hogy most megkapta eredeti magasságát, melyet régi helyén a tér feltöltésével elvesztett. A szobor előbbi történeti helye az a része volt a vár piacának, ahol a vesztőhely állott és ahol a főbenjáró bűnösöket szokták kivégezni. Itt hullott porba az áruló Ocskay brigadéros feje is.

Azért Ujvár népe, amidőn 1740-ben fogadalomból erre a helyre állította fel a Szentháromság szobrát, nemcsak hálaáldását akarta kifejezni a Mindenhatónak, a pestis járvány szerencsés megszűntén, hanem engesztelésül a sok vértől áztatott helyet is megakarta mintegy váltani azáltal, hogy e szép művet, Isten dicsőségére itt emeli föl.

Az 1738., 39. és 40-es években az országban szerte széjjel a pestis dühöng. Megborzadva látja Érsekújvár népe is. Segíteni azonban az akkori orvosi tudománnyal vajmi keveset lehetett. S az emberek csupán kezüket tördelve rettegve várták, hogy mikor kerül rájuk a sor. Menekülni se hová, egyedül csak a jó Isten oltalmába lehetett. Azért is e szomorú napokban az emberek mindenhol szent fogadalmakat tesznek, szobrokat és templomokat emelnek Isten dicsőségére, kérve őt, hogy szüntesse meg felettük e rettenetes csapást.

Igy tettünk mi is. És vajjon nem az Isten különös és csodálatos kegyelme volt-e az, hogy Ujvárban úgyszólván

senki sem halt meg. Csupán két Ferencrendi atya, akik társaikkal együtt még ezekben a napokban is önfeláldozóan vitték a vigasztalást a kétségbeesett vidéki híveknek is. Így jártak ők a szomszédos Megyeren és Tardoskedden, ahol megkapták a pestist, amely másnapra elragadta őket.

Ilyen viharos időkben, ilyen Isten-látogatások közepette született meg az ujbári lelkekben az a szép és kegyes gondolat, melyet akkor a város közgyűlése is magáévá tett, amely művészi kezektől kőbe faragva 1740-től hálátelten emelkedik az égre Érsekujvár piacán.

A kor tehát, amelyben a mű készült még a barokkstílus virágzása volt. Azért is e szobor nemcsak minden porcikájával, kristálytisztán szimbolizál egy magasztos tant: a Szentháromságot, hanem oly szembeszökő barokk munka, amely hármass kiugrásaival, törött íveivel, csigáival, füzereivel, lobogós ruhájú szobraival, lebegő angyalkáival a barokkművészet igen szép példánya is.

A mestert, aki faragta, sajnos nem ismerjük, de én azok között az olasz szobrászok között sejtem, akik akkor ezeken a tájakon ilyenféle műveket alkottak.

Ebben az időben ugyanis mindenféle különös előszerezzéssel a Szentháromságnak állítottak szobrokat. Így például Komáromban, Bratislavában, Selmecen, — amelyikhez a mienk a legjobban hasonlít — és más helyeken is. Mind ezek között a mienk nem marad hátra, sőt talán szebb, mert hiszen csak szobor 19 darab ékesíti és azok is életnagyságúak. Nem is csoda, hogy régi feljegyzések szerint 10.000 forintot fizettünk érte. Óriási összeg volt az akkor.

Bőkezűen fizettek atyáink és a szoborra elhelyezett emléktáblák szerint mindig gondját viselték, amit különös szeretettel közgyűlési határozatban hagytak meg utódaiknak is. Mi is tehát ősainkhoz híven, szépen renováltuk, Behyne prágai szobrász által, amely munka 40.000 koronába került. Ez összeg felét az Orsz. Műemlékvédő Hivatal adta.

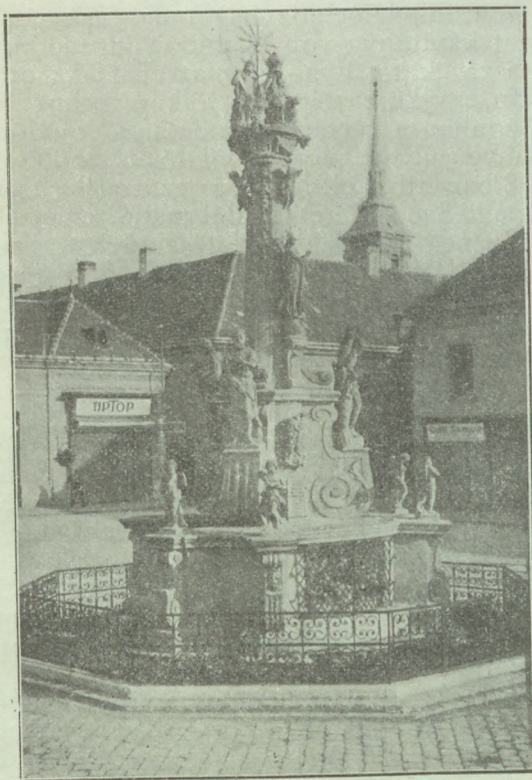
Most, hogy így készen áll, nem lesz érdektelen, ha megnézzük mi van e 8 méter magas szobrunkon. Ne legyen úgy, mint általában, hogy a «mienk»-et legkevésbé ismerjük. Lássuk, hogy ezt a megadott teológiai témát hogyan oldotta meg az a régi művész?

A talajból lépcsőkön kiemelkedő alapépítmény, hármass gerezdű postamense két-két szép konzolban végződik. Eből nagy, csigás szobortalapzatok, volutás lizenákba formálódva siklanak fölfelé, hogy egy karsú füzérfejes oszloppá egyesüljenek. A három szép gerezd egy taggá! Ugye mily frappánsan fejezi ki már ez az építészeti forma is a Szentháromság eszméjét. Három személy és mégis egy Isten.

Az oszlop virágfüzérés fején, életnagyságban egy szoborcsoport látható: a Szentháromság. Vagyis az Isten, hármass személyének, a hármass tevékenységének, úgy mint a

teremtésnek, megváltásnak és a megszentelésnek szobrászati ábrázolása.

A teremtést az Atya, a megváltást a Fiú, a megszentelést a Szentlélek, akinek ősi szimbóluma a fehér galamb, szemlélyesítik. Az Atya méltóságosan ül a felhő trónusán, mint az általa teremtett világ fenntartója és kormányzója tartja baljában a mindenség jelképes gömbjét. Fején háromszögű glória sugározza az Istenség hármasság tevékenységét. Jobbján ül a Fiú, aki jobb kezével a megváltás szimbólumát, a keresztet öleli magához; balja pedig az Atya jobbájával együtt magasan tartják az élet koronáját: az örök boldogságot. Eközben fényességtől körülvéve lebeg felettünk galamb képében a harmadik isteni személy, a világot megszentelő Szentlélek. Hogy az Atya és Fiú közösen emelik a koronát, hogy a Galamb középen lebeg felettük, ezzel a ténykedő kapcsolattal mily világosan domborítja ki a szobrász azt, hogy Istennek e három kifelé ható tevékenysége, mind a három személynek közös birtoka.

A Szentháromság szobor.

Lábaiknál a felhőtrónus körül három angyalfej mosolyog, lejjebb az oszlopon ismét három angyalka örömperepve lebeg, mutatva az égi szférák távlatát, melyben az egész fenséges jelenés élénk tündöklök.

Ennek az égi jelenetnek lejjebb a földdel, vagyis velünk való összekötője, közvetítője egy akantuszdíszes tartón, konzolon álló «Maria Immaculata». A szeplőtlen Mária, a konzol lapjára helyezett földgömbön áll. Csillagkoszorús szép feje mosolyog. Finom formáin az extázis meglobogtatja ruháit. Lábaival pedig eltapossa a föld köré csavarodó kígyót: a bűnt, miközben imára simult kezeit az égre emeli.

Még lejjebb azután a csigás talapzatokon álló három szentnek: Sebestyénnek, Rókusnak és Nepomuki Jánosnak életnagyságú szobrai vonják magukra a figyelmünket.

Elöl jobbra látjuk szent Sebestyén fához kötözött meztelen alakját, amint azt keresztül-kasul nyilazták. Teste, bár roskadozik a szenvedések alatt, tekintetével mégis szelíden nézi ellenségeit, kérve rájuk Isten irgalmát, hiszen azok nem tudják, mit cselekszenek.

Ez a szentünk Diocletianus római császár idejében a testőr csapat kapitánya volt. S midőn kitudódik keresztény volta, a császár katonáival lenyilaztatja. Az otthagytott tetemet azután egy keresztény nő fölkeresi, hogy titokban eltemesse. Azonban a vértanú csodálatos módon még élt. Megmenekülve súlyos helyzetéből föl is épült. A császár azonban 288-ban újból elfogatta és ezúttal halálra korbácsolatta. Tetemeit Szent Péter és Pál mellé temették hívei.

Azóta Szent Sebestyén a festészetnek és szobrászatnak kedvelt tárgya lett és mindig a legnagyobb mesterek ábrázolták nemcsak az ő vértanúságát, hanem mint a szép test formáinak apoteosisát is. Így pl. Mantegna, Perugino, Veronese, Sodoma, Holbein stb. Örülhetünk, hogy e világhíres téma, jelentős művészettel megformálva itt áll a mi Főterünkön is.

Elöl még a bal oldalon, a betegek nagy ápolójának Szent Rókusnak a szobra áll. A sok földet bejárt vándor fejéről hátra csúszott a kalap, oldaláról pedig enyhétadó kulacsa függ. Kezével pedig sebét mutatja, mint aki már nagyon sok bajon ment keresztül. Betegápoló vándorlásaiban a pestist is megkapta, de mint minden bajából, ebből is csodálatosan kigyógyult. Ezért lett ő a pestis betegek védőszentje és mint ilyen örökös felettünk is. Lábai mellett egy eb kuporodik, mint a gyógyulást adó hű ápoló szimbóluma.

Istennek élve, sokakon segített és ő mégis segítség nélkül, megvádolva, mint kém a börtönben hal meg, hogy így nyerve el a szentek pálmáját.

Hátul Nepomuki Szent Jánost látjuk, kezében feszülettel, amint merengve néz reánk. Ő Nepomukban, Csehországban született 1340 körül. Mint pap, prágai kanonok,

majd e
lyes és
cseh k
ban a
1729-b
között
amely
a prág
17
szent
tek ne
várban
E
rezdek
gesztu
Le
fején
és hid
aki elv
mutat
idejéb
M
Nem
fejet
Sz
lák is
pítást

M
letére
A

«Ez

majd érseki helyettes működött. Az egyházi dolgokban erélyes és szókimondó fellépéseért vonta magára IV. Vencel cseh király haragját, aki kegyetlenül megkínoztatta és 1393-ban a prágai Károly hídról a Moldvába dobatta. A vértanút 1729-ben avatták szentté. Mikor sírját kinyitották, csontjai között összeszáradva, de sértetlenül találták meg nyelvét, amelyet ma is, mint ereklyét drágaművű tartóban őriznek a prágai dóm kincstárában.

1740-ben, szobrunk felállítására idején tehát, kedvelt, új szent volt, különösen Szlovenszkón, ahol sok szobrot emeltek neki. Ő a hidak, malmok és molnárok védőszentje. Újvárban is nagyon sok szobra van.

E három szobortól lejjebb, a már említett talapzati gerendezek konzóljain álló angyalkák, kedves és mozgalmas gesztusú imádkozásukkal egészítik ki a szentek társaságát.

Legalul pedig egy sziklabarlangban rózsakoszorúval a fején fekszik Szent Rozália. Édesdeden álmodik még az éles és hideg köveken is. Ez a Nagy Károly császár ivadéka, — aki elvonulva a pusztaságban, csak Istennek élt — íme megmutatja, hogy kell túrni a csapások és megpróbáltatások idejében.

Mint szobormű, talán ez a legszebb valamennyi között. Nem tudjuk, hogy a nemes arányok mellett vajjon a szép fejet vagy a művészi redőzetű ruhát csodáljuk.

Szobron kívül ékes keretű és latin felírási emléktáblák is díszítik e műemléket. Az első a fogadalmat és az alapítást jelzi:

HANC
TRIADI POSVERE
PLEBIS PIA VOTA
COLUMNAM
1740.

Magyarul: Ezt az oszlopot a Szentháromságnak tiszteltetére állította a nép kegyes fogadalmából 1740-ben.

A másik tábla a renoválási aktust örökíti meg:

QUE
DEVOTAM TI-
BI CONSTANS
PERDURET
IN AEVUM
1857.

«Ez az oszlop Neked hűséggel felajánlva álljon örökké.

1857.»

A harmadik tábla a legutolsó renoválásról emlékszik:

RESTITUIT
VETERI QUEM
TEMPUS SPREVIT
HONORI

1876.

«Régi szép formájába, melyet az idő tönkretett,
visszaállítottuk 1876-ban».

Egy negyediket pedig mi helyeztünk rá a mostani renoválás emlékére:

HAEC COLUMNA
TRANSLATA, PIETATE
PLEBIS NOVI CASTRI ET
MUNIFICENTIA VIRORUM,
QUI MONUMENTA CURANT
AD DEI GLORIAM
RENOVATA EST.

1929.

«Ezt az áthelyezett oszlopot az ujjvári nép jámborsága és a műemlékvédő hivatal bőkezűsége folytán, az Isten dicsőségére megújítottuk 1929-ben».

Ezek után még mint a szobornak díszét kell említenem az azt körülvevő, egykorú kovácsoltvas rácsot is. A nyolcszögben körülfutó barokkstílusú rács igazán méltó keretbe foglalja az egész művet. Bár valamivel újabb a szobornál, mégis ránk nézve érdekes, mert régi ujjvári mester készítménye. És így, ez a kiváló kézimunka dicsérete a régi ujjvári lakatos iparnak, amelynek különben egyikét emléke még a régi temetőben és másutt is látható.

Nyárhidi Nep. sz. János szobra.

A Szentháromság szobra után, időben egy Nepomuki Szent János szobor következik. Ezt a szobrot a 3 km. távolságra levő Nyárhidon, ma már rég eltűnt falu helyén emelték. Ez a homokkő faragvány kompozícióra és nagyságra nézve sokkal egyszerűbb a Szentháromságnál, azonban a csigával és akantusszal díszes nyulánk oszlopa, a rajta álló tipikus barokk Szent Jánossal, akinek lábainál két angyalka lebeg, figyelemreméltó műemlékünk. Az oszlopon egykorú kovácsoltvas lámpakar is maradt és ott van továbbá rávésve még az 1764-iki évszám. A szobor felállítási dátuma.

Mozgalmat indítottunk, hogy e szép szobrunkat pusztai magányából, a szántóföldről a belváros egyik terére hozzuk emberek közé. Itt aztán nemcsak áhitatkeltő objektum lesz, hanem városunkat díszítő szép műemlék is válik belőle. És

különösen kútszobor kiképzésére kínálkozik nagyon alkalmasnak.

Most, amikor önálló, szabadtéri szobrokról beszélünk, fel kell menni a kálváriára is, hogy az ott levő műtárgyait megtekintsük.

Kálvária.

A kálvária a régi Forgách-bástyán van. Mai formájában 1779-ben létesült Predmerszky Márton plébános érdeméből.

Jól mintázott szobrok, kiemelkedő dombon álló három kereszt alakjai: Krisztus és a latrok. Ilyenek továbbá lent a kökereszt tövében roskadozó Mária és a párkányos posztamentumokon külön álló János és Magdolna érzelmes szobrai. Lendületes szép barokk szobrok homokkőből. Egy hibájuk van és ez a rossz megvilágítás, mert a szobrok északnyugati irányba néznek. Egyidejűleg a szobrokkal, itt a kálvárián épült fel a helyes, nyolcszögű, kupolás barokk kápolna, amely stációival festőien hat a bástya tetejéről.

E kápolna tetejét és tornyát pár év előtt a régi szerint újjá építették és bádogozták. Bent az oltáron fából faragott és festett, közel életnagyságú pieta szobor van, Mária fején ezüst koronával. Mellette lebegő angyalkák, mint gyertyatartók szerepelnek. A szent sírban pedig, amelynek bejáratát épp az idén elrenoválták, szép corpus: a kiterített Krisztus szobra van, amely mellett térdepel és sírdogál két kis angyalka. Ezek a szobrok szintén színezett fafaragások.

Babka-temetői nagykereszt.

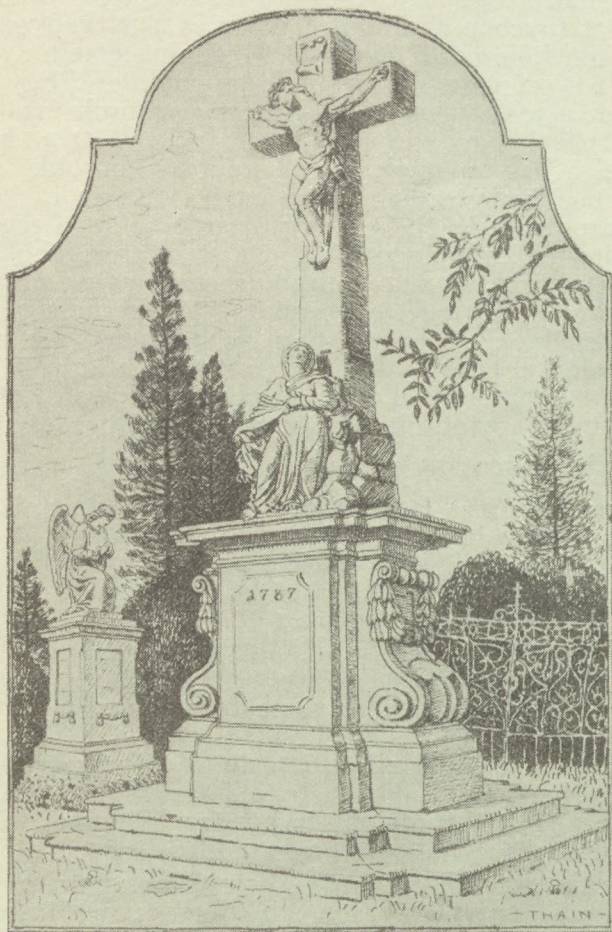
Következnék a Babka-temetői nagy kereszt. Ez a műalkotás a szabadtéri barokk műemlékeink közt a második helyen áll, mert művészi értékre a Szentháromság szobor után következik. Az egész homokkőből készült szobor 6 m. magas. Az alapja négyszögű, többször be és kiugrásokkal megszakitott kétlépcsős posztamentum. Jobb és bal oldalához levélfüzérrel díszes, gyönyörű csigás konzól támaszkodik. E fölött koronázza az alapzatot a kiugró főpárkány. Ezen a szép barokk talapzaton áll, a sziklából kiemelkedő kereszt, amelyen a Megváltó teste végsőt vonaglik. A kereszt tövében pedig a fiára feltekintő Mária roskadozik. Alakján a gyöttrő fájdalom és kín izgalmas mozdulatokban nyilvánul, amit a hullámzó ruharedőzet még inkább fokoz.

Mind a két szobor igazi vérbeli barokk munka. Az egész mű arányos tagozása és finom részletei tervezőjének nemes izlését, mesterének művészetét dicséri. Készült a rávésett évszám szerint 1787-ben. Állította Szokolai András 300 forinton, ami tekintélyes összeg volt akkor.

Mellette áll 1830-ból egy ampír síremlék, érdekes hatású összehasonlítás, a két stílus szép példája egymás mellett.

A XVIII. század végéről van még egy pár kisebb jelen-

tőségű szobrunk és keresztünk. Ilyenek a nagytemplom előtt, 1778-ból, talapzatán egy archaikus pietával, a Gúg-utcai, 1779-ből szép vasálampa karral, a Szent Anna-utcai, 1783-ból stb. Aztán meg a Nyitrai-úti pieta, melynél a sasvári búcsú-sok végzik megható elválásukat és a boldog viszontlátást. Továbbá ott van a Klein-malom melletti Nepomuki Szt. János, amely meglehetősen elhanyagolt állapotban van. És végül a vasbeton vámhíd előtt levő, ugyancsak Nepomuki Szent János szobor.

Babka-temetői nagy kereszt.

Itt jut eszembe a vámhídról, hogy e művet 1892-ben építették és az országban ez volt az első Wunsch-féle vasbeton-híd. Hat lágy íve 102 m. szélességet hidal át. A hídfő-kön és a középső pilléren két-két lámpaoszloppal van ellát-

va s ug
ros cím
inkább

E n
ügyneve
talmas
tós kap
ink for
hely vo
fogyott
lokalitá
És a né
szembe
nyájáva

Az
nálunk
adjon a

Városháza

Ilye
gimnáz

A v
boltívei
vasárú
homlok
újabb l
húzzák
tűznek

Az
nagyka
lépdelt
sarkant
geit.

A
rosháza
levéltár
várkod
egy dí
pár ola
nak, rá
köztük
aki Uj
század
Dénes
képeink
melyet

A
náziüm
gozású

va s ugyancsak a középső pilléren domborodik díszül a város címere. A karcsú és régen megcsodált híd ma már leginkább keskenysége miatt nem bírja a forgalmat.

E híddal szemben áll a Mária Terézia idejéből való úgynevezett «vizikaszárnya», ma Janisch-féle vendéglő. Hatalmas oromfalai, elipszis boltozatú és nagykövű kerékvetős kapuja a régi időkre emlékeztetnek. Amikor még elődeink forsponton utaztak, Bécs és Buda közt híres megállóhely volt ez az épület. A vasút megépítése után azonban elfogyott a vendég és a szálló megszűnt. Az üresen maradt lokalitásokból aztán a 70-es években ulánus kaszárnya lett. És a nép, miután a víz partján állt, vizikaszárnyának hívta, szemben a mai Czuczor-téren levő Kovácsovics ház kaszárnyájával.

Az eddig elmondott építészeti és szobrászati emlékekkel nálunk le is záródik a XVIII. század művészete, hogy helyet adjon a XIX. század ampír és biedermaier alkotásoknak.

Városháza, régi gimnázium.

Ilyen a városháza és klasszicizáló modorban épült régi gimnázium, amely ma a kath. fiú népiskola.

A városházát az 1809-iki tűzvész után építik újjá. Régi boltívei és kőajtórámái megmaradnak, hisz az egyikén, a vasárú üzleten láthatjuk is az 1791-es évszámot. Azonban homlokzatának beosztása, nyíláskeretei, párkányai már egy újabb kor izlésének vonásait mutatják. A tetejét magasra húzzák, amelynek két csúcsára vasból kalapált buzogányt tűznek oromdíszül.

Az épület közepén, nem mint ma az oldalán, nyílt a nagykapu, melynek boltjai alatt alkotásra büszke öntudattal lépdelt a városhíró és vígan pengett a kardos formenderek sarkantyúja. Ma... itt árulja egy cukorkás csábító édességeit.

A nagy tűzvész után bizony csak kevés maradt a városháza értékes ingóságából. Legnagyobb veszteség érte a levéltárat, amelynek nagy része elégett, abban már nem búvárkodhatunk. Megmaradt aztán többek közt a bírói pálca, egy díszkard, egy esküfeszület, több fontos oklevél és egy pár olajfestmény. A festmények megviselt állapotban vannak, rájuk férne már a tisztogatás és renoválás. Vannak közöttük értékes barokk munkák. Ilyen Szörényi Pál arcképe, aki Ujvárnak és a bányavidéknek vicekapitánya volt a XVI. században. Aztán az ugyanolyan módon készült Szörényi Dénes arcképe, aki az előbbinek egyik őse volt. E barokk képeink közt a legszebb Mária Terézia királyné arcképe, melyet a város, mint jótevőjének 1770 körül festetett meg.

A XIX. század elejéről való a másik épület, a régi gimnázium. Ennek a kovácsolt keresztis kis tornya, a nemestagozású homlokzata, a közepén előugró timpanon a pillérei-

vel, az oroszlánfejes tölgykapu mind-mind tisztán mutatják a klasszicizáló kor izlésének finom egyszerűségét.

Sajnos a kapun ma már hült helyét látom a diák koromban megcsodált, karikát harapó bronz oroszlánfejeknek, mint e kor kedvelt emblémáinak.

A kapu fölötti márvány táblán följegyezve olvashatjuk, hogyan, mi célból és mikor épült e hajlék.

«A KÖZJÓT SZERETŐ POLGARSÁG ÁLDOZATÁBÓL
ALLOK AZ IFJÚSÁG JOBB NEVELÉSE MIATT.

1842.»

Erről a disztichonról azt tartja az ujbári szájhagyomány, hogy Vörösmarty Mihály írta volna.

Más műemlékek.

Ebben a stílusban épült magánházak között említésre méltó a Helle-féle, melyet 1819-ben épített Hibrényi főtanító, a Kukan-féle, a Hetlényi-féle, a mai Binéth ház, és a Druga-féle udvarházak. Amelyek ma már legtöbbszörre agyon vannak renoválva. Legszebb volt köztük a Druga-féle (Andódi utca 18.) öt ablakkal és elipszis boltozatú bejáróval. Az ablakok kecses ampírstílusú kovácsoltvas ráccsal voltak díszítve. Ezek a finom girlandokkal ékes vasrácsok muzeális darabok s ezek adták meg a ház igazi műbecsét. De emelte ezt az udvarra néző, párkányokkal keretezett oromfal is, amelynek félköríves fülkéjében barokkos kőszobor állt. Udvar felől a házat ugyancsak elipszis ívű bolthajtásos tornác övezte. Épült 1800-ban. Sajnos Ujbárnak ezt a stílusos épületét 1923-ban átalakítással tönkretették és valószínűleg elkallódtak az ablakrácsok is, melyekből pedig egyet óhajtottam volna a leendő ujbári múzeumnak.

Így kallódtak el azok az ampírstílusú, kapu oszlopokon alkalmazott, szatírfejekkel és girlandokkal díszített, kőből faragott nagy vázák is, amelyek közül kettő a városmajor régi kapuját, kettő pedig a Vásártéren levő egykori Deák-vendéglő kapuját díszítették. Az ujbári nép ezeket «kutya-fejű tatár» kapuknak hívta a rajtalévő nagyfülű szatírfejek után. Legutóbbi időkig kettő még a Singer ház kerti feljáróján volt elhelyezve. A ház lebontása után hová kerültek, azt nem tudom.

Érdekes, az ampírstílus polgáriasodásával egyszerűség, de egyúttal bizonyos érzelmességet, romantikát kap. És lesz belőle biedermaier, amelyben szimbolumok, jelképek mutatják az emberek gondolatait, érzéseit. Ezek a dolgok különösen a temető művészetében érvényesülnek.

E korból legszebb emlékeink a temetőben vannak. Ott bánkodik a Babkában nyugvó dédanyáink hamvai fölött a görögruhás génius, ott van a lefátyolozott görög urna, a

koszorú,
faragott
sebb e

A v
följegyz
régebbi,
ez egyik
cm. mag
szinte t
példány

Eze
említés
akkori l
ties mo
nyítások
elipszoi
stílusok

Ben
festett
hoz ren
csónkák
frigylád
szépen
tárok u
korú ké
hogy a
kal van
tanács
jó Adle
nyekre

Kö
tészeti
olasz r
intézet,
Komáro
stílus ö

A
a kápol
zó fes
nyeket.
nagysá
tészeti

Eb
keink:
évekbe
szerete
a város
jának,
téren é

koszorú, a lant, a szív mind-mind e kor művészetének köbe-
faragott édes-bús jelképe. Bizonyára még az álom is éde-
sebb e hantok alatt.

A vasból kovácsolt síremlékek közt is van egypár szép,
följegyzésre méltó e korból. De legszebb ezek között egy
régebbi, rokokó stílusú kettős kereszt. Erről említettem, hogy
ez egyik remeke a vasból való emlékeinknek. A kereszt 244
cm. magas és a szépen hajló indáktól, levelektől, virágoktól
szinte terhes, csodálatos kompozíciója van. Múzeumba való
példány.

Ezek után a dolgok után a neológ zsidó templomról kell
említést tennem, amely 1863-ban épült. Létét leginkább az
akkori hitközségi elnöknek, Adler Károlynak köszöni. Kele-
ties modorban épült imaház ívsoros párkánnyal és félköríves
nyílásokkal. Két tornya van, melyeknek sisakjai jellegzetes
elipszoidok, amelyek az arab-török és általában a keleti
stílusok tipikus formái.

Bent dongaboltozatos négyszögű terem fogad, melynek
festett tetejéről fából faragott szép csillár függ. A hátsó fal-
hoz reneszánsz oszlopokkal, pillérekkel, melyek ma sajnos
csonkák és vázakkal díszített, klasszicizáló modorban épült
frigyláda támaszkodik. Ez a faragásokkal és aranyozással
szépen ékesített frigyláda, azonban mintha nagyobb térha-
tárok után áhitozna. Az imaasztal előtt a templommal egy-
korú két hatalmas kandeláber faragott lábait látom, kár,
hogy a több ágú karjait, melyek ugyancsak szép faragások-
kal vannak ellátva, a használatból félretették. A hitközségi
tanácssteremben arcképek függnek, melyek közül különösen
jó Adler Károly portréja. Azonban az itt levő régi festmé-
nyekre is ráférne már a renoválás.

Közelebb érkeztünk a mi korunkhoz, amelyben az épí-
tészet is szerette utánozni a nagy stílusokat, különösen az
olasz reneszánszot. Ilyen modorban épült házak a Flenger-
intézet, a Szirányi-féle ház, de legszebben látszik e stílus a
Komáromi utcában a Lapka kávéház épületén. Itt e szép
stílus összes sajátosságait tanulmányozhatjuk.

A Flenger-intézettel kapcsolatban meg kell említenem
a kápolnájában levő igen szép Máriát és a kis Jézust ábrá-
zoló festett üvegablakot és más, a falra alkalmazott festmé-
nyeket. Ezek ónbádóg lemezre olajjal festett szentek élet-
nagyságú képei. E müncheni munkák az újabb vallásos fes-
tészeti szép és dekoratív példányai.

Ebbe a korba tartoznak azok a városdiszító műemlé-
keink: emléktáblák és egy szobor, amelyek a prevrat utáni
években kallódtak el. Néhai dr. Rabár Endre szép iránti
szeretetét dicsérik ezek az alkotások, amelyekkel 1906-ban
a várost és tereit dekorálni kívánta. Így áll városunk nagy-
jának, Czuczor Gergelynek mellszobra is a róla elnevezett
téren és parkban. A szobor Székely Ernő szobrászművész

munkája, amelyen fiatalos és merész tekintetű fejét látjuk a «Riadó» költőjének.

A Czuczor park mellett áll az evangélikus templom. Ezt a templomot Lange Gyula ügyvéd fáradozása folytán 1905-ben építették. Az ő érdeme a város parkosítása, aki a szépet kedvelő ember rajongásával fáradozott ezen a téren. Parkot létesített az új gótikus modorban épült templom köré is. Az építmény minden tekintetben helyes arányú, csak tornyának süvege kissé alacsony. Bent az oltáron Boem Ritta budapesti festőművész nő megkapó bibliai tárgyú képe van. «A Magvető» hinti a magot, az egyik a sziklára, a pusztulásba; a másik az útra a madarak torkába, s a harmadik pedig a jó földbe esik, és ez kisarjad, szépen nő és kalászt hoz.

A kép poentilista modorban készült, amely irányzat nem ecsetvonásokkal dolgozik, hanem sok apró színes pontból rakja össze színfoltjait. E festőmodornak kiváló képviselője Boem Ritta.

A Szent Anna kápolnája mögötti téren is áll egy műemlék. Ez az 1848-as szabadságharc hőseinek van szentelve. A barokkos talapzaton egy magányos dór oszlop áll, a halottaknapja gyertyáitól megbarnulva.

A tér második felében pedig a város legfiatalabb szobra, a legionárius emlék áll. Rajta a domborműves és teljesszobor formálás változik. Kétfelé osztott alakjai éppúgy, mint az architektonikus részei is modern primitivizmussal fejezik ki a mű alapeszméjét. Készült 1922-ben a prágai Březa Rudolf szobrász és Fuchs Bohuslav építész által, akik művüket homokkőből állították elő.

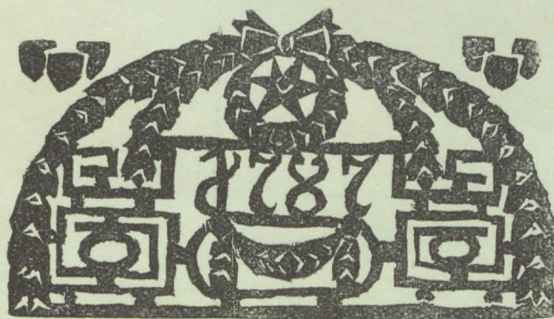
Végül befejezésképpen meg kell említenem magának a régi ujbári gazdanépnek kifejtett sajátos munkásságát a képzőművészetek terén: vagyis a népművészetét. Tehát azokat a primitív technikával, de izléssel és a szép szeretéssel készült népies alkotásokat, melyekre elsősorban az életszükséglete ihlette őket. Az ujbári ház, az otthon, a temető objektumai mind-mind a pusztuló ujbári népművészet igazi műemlékei.

Ezzel bemutattam műemlékeinket és röviden elmondtam róluk azt, amit jó ezekről tudnunk, hogy egyfelől tanuló ifjúságunk a kéznél levő helyi példákon nevelje műízlését, másfelől, hogy számunkra is felelevenítsem és megrögzítsem e dolgokról tünedező emlékezésünket.

Műtörténeti évszámok, melyek Ujbárban műtárgyainkon rávésve találhatók:

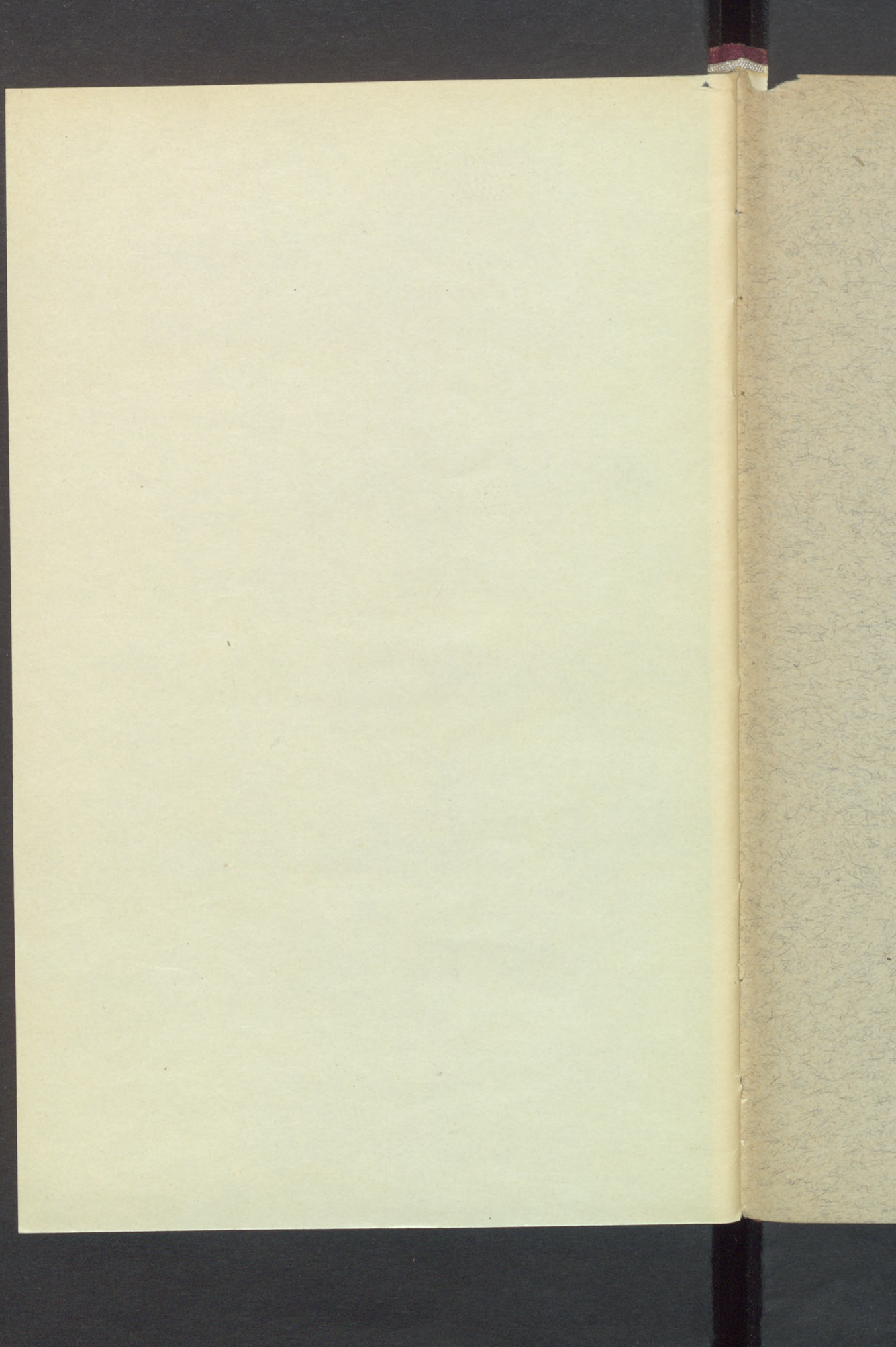
Plébániai monstrancia	—	—	—	1491.	1693.	1877.
Plébániai turibulum	—	—	—	1550.	1772.	1835.

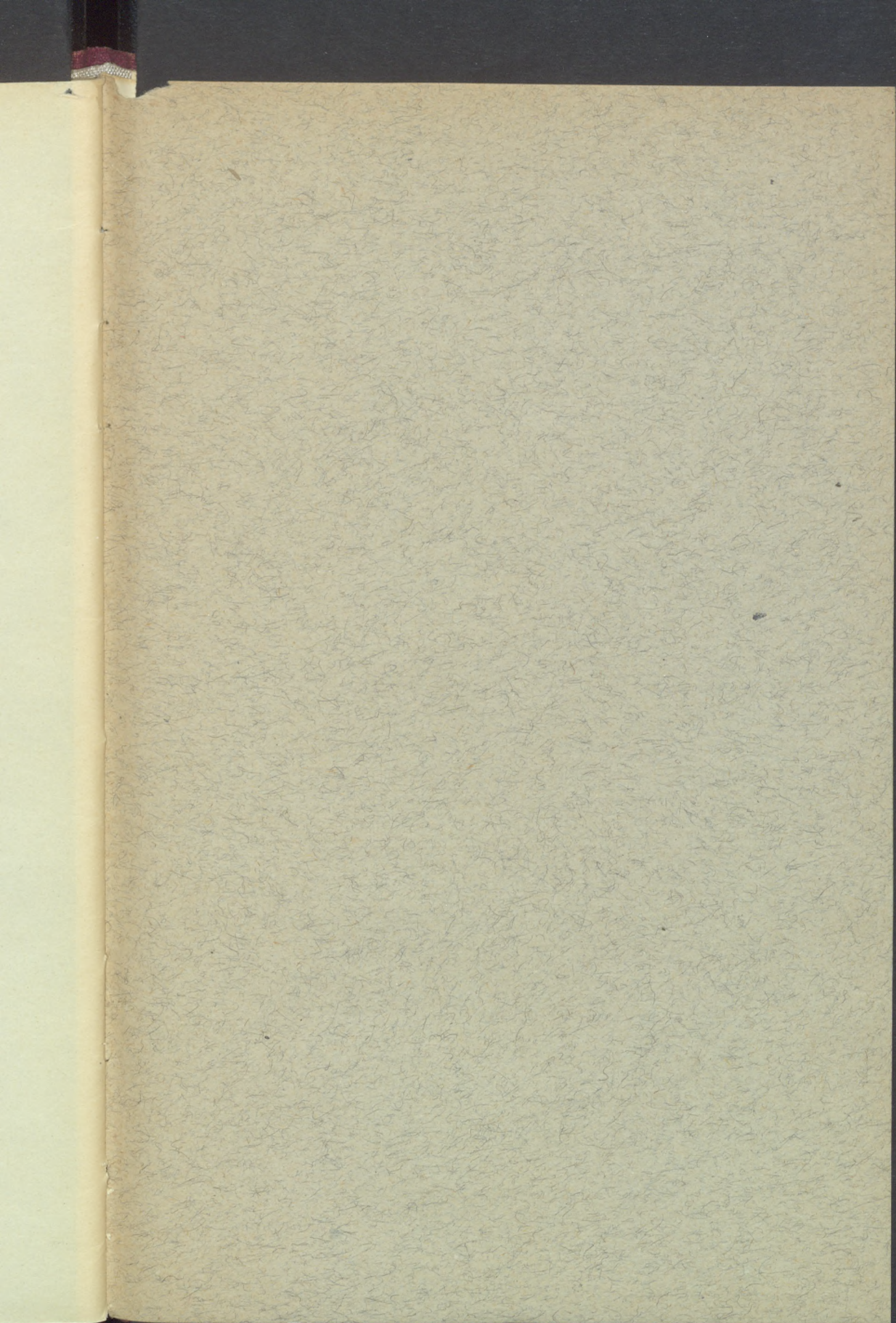
Ferencrendiek — — — — —	1631.
Plébánia templom előcsarnoka — —	1693.
Pázmány székház kapualja — —	1693.
Szentháromság kápolna — — —	1722.
Ferencesek órája — — — —	1722.
Szentháromság szobor — — —	1740.
Szent Anna kápolna és rácsa — —	1762.
Nyárhídi János szobor — — —	1764.
Ferencesek kápolnája — — —	1770.
Plébánia templom előtti kereszt —	1778.
Kálvária — — — — —	1779.
Gúg utcai kereszt — — — —	1779.
Mária kápolna rácsa — — —	1780.
A Ferencesek refektoriumi szen=	
teltvíztartója — — — — —	1781.
Szent Anna utcai kereszt — —	1783.
Ferencesek torony=keresztje — —	1783.
Nagytemplom kapujának homlok=	
rácsa — — — — —	1787.
Babka=temetői nagykereszt — —	1787.
Ferencesek főoltárképe — — —	1791.
A városháza egyik boltíve — —	1791.
Batthányi érsek táblája — — —	1794.
Szentháromság kápolna keresztje	1798.
A Ferencesek zárdakapujánál levő	
szobor=talapzat — — — —	1799.
Helle=féle ház — — — — —	1819.
Rudnay érsek címeres táblája a ma=	
lomban — — — — —	1827.
A gimnázium régi épülete — —	1842.

A nagy templom kapujának homlokrácsa.

Ne mulassza el

könyvvásárlásainál

**TAKÁCS
&
JAKSICS**

könyv, papir és zenemű kereskedését felkeresni,
Nové Zámky, Stefánik utca 9. szám,

mert ott vásárolhat a legkedvezőbb árak mellett!

Magyar és német könyvek.

Kölcsönkönyvtár.

Beszerez mindenféle könyvet.

1971 JUL 2 0

